

HEINRICH BULLINGER

HET EENIGE EN EEUWIGE TESTAMENT OF VERBOND GODS.

UIT DE OUD-ZURICHSCH (DUITSCH) TAAL
OVERGEZET EN VAN EENE INLEIDING VOORZIEN

Door

Ds H. A. J. LütGE
EM.-PRED. VAN AMSTERDAM (+)

Dr.G.OORTHUYS
PREDIKANT TE AMSTERDAM

BIJ J. B. WOLTERS' U. M. - GRONINGEN, DEN HAAG. 1923

HET EENIGE EN EEUWIGE TESTAMENT OF VERBOND GODS.

KORTE UITEENZETTING VAN

HEINRICH BULLINGER.

Hierin vindt gij, wat het aloude, ware, welgegronde en
onvervalschte Christengeloof is; welk het oudste
Verbond en de ware Gode-welgevallige
Godsdienst zij, waarop de gansche
Schrift ziet en doelt.

JEZUS.

DEZE IS MIJN GELIEFDE ZOON, IN WELKEN IK
MIJN WELBEHAGEN HEB, HOORT HEM. MATTH. 17.

HET EENIGE EN EEUWIGE TESTAMENT OF VERBOND GODS.

KORTE UITEENZETTING VAN

HEINRICH BULLINGER.

Waar ik gereed sta een korte verhandeling te schrijven over het eenige en eeuwige Testament of Verbond Gods, waarover zoowel de van Gods Geest geïnspireerde profeten, alsook de door Gods Zoon zelf aange stelde apostelen gansche boeken hebben geschreven, is mijn eerste werk, U, Christus Jezus, te bidden om Uwen Geest, opdat ik, door Hem geleerd, klaar, kort, sober en volgens den aard des geloofs moge spreken van dit zoo buitengewoon verheven, noodzakelijk en nuttig onderwerp.

1. HOE HET WOORD TESTAMENT IN DE SCHRIFT WORDT GEBRUIKT

Allereerst willen wij trachten vast te stellen de juiste beteekenis *Hoe het woord* van het woord Testament, en hoe wij het in deze verhandeling willen gebruiken. Want de Schrift gebruikt het niet altoos in denzelfden zin.

De gansche behandeling der zaak zal des te helderder en zekerder zijn, wanneer er op dit punt geen misverstand bestaat.

Het woordje Testament beteekent soms in de Schrift de erfenis zelf, die den erven bij testament wordt beloofd. Want een testament maken is den laatsten wil openbaren, bekend maken, wat iemand wil, dat na zijn dood geschieden zal, of hoe zijn have en goed zal verdeeld worden. Zoo wordt soms het woord: "Nieuw Testament" gebruikt voor de erfenis en het goed, door het testament of de vermaking Gods toegezegd, namelijk, dat, na voltrekking van den dood van Christus Jezus, de erfgenamen van Gods verbond, dat is: alle geloovigen, vergeving hunner zonden zouden hebben. Daarom

beteekent het woord testament thans: vergeving der zonden, zooals in Hebreë 4, Galaten 3, Mattheus 24. Ook beteekent de uitdrukking "een testament maken": een welomschreven overeenkomst treffen, met bepaalde toezeggingen en beloften, en zich tot nakomen van het beloofde ook voor getuigen onder eede of andere verzekeringen verplichten; zoodat nu het testament somtijds beteekent een ontwijfelbare belofte ook met eedzwering bezegeld. In deze beteekenis heeft Zacharias het woord gebruikt, toen hij, Lucas 1, sprak: "Geloofd zij de God Israëls, want Hij heeft ons bezocht en verlossing teweeggebracht Zijnen volke en heeft eenen hoorn der zaligheid opgericht in het huis van David Zijnen knecht, gelijk Hij gesproken heeft door den mond Zijner heilige profeten, die van het begin der wereld geweest zijn, namelijk eene verlossing van onze vijanden en van de hand al dergenen, die ons haten, opdat Hij barmhartigheid deed aan onze vaders en gedachtig ware aan Zijn heilig testament, namelijk aan den eed, dien Hij Abraham onzen vader gezworen heeft, om ons te geven." Zoo heeft ook Petrus in de Handelingen der Apostelen, in het 3de hoofdstuk, gesproken: "Gij zijt kinderen der profeten en des testaments, dat God met onze vaders opgericht heeft."

2. TESTAMENT IS EEN VERBOND

Ten slotte wordt het woord Testament gebruikt in de beteekenis van een verbond. Zoo gebruikt het de heilige Schrift meestal in Mozes' boek Genesis, hoofdstuk 15 en 17. Zoo willen wij het ook hier in deze verhandeling gebruiken.

Het woordje Verbond is afgeleid van verbinden en beteekent zooveel als een band, die twee partijen, die zich vereenigen, aan elkander verbindt en tot elkanders hulp verplicht; en dat niet slechts met woorden of beloften zonder meer, maar ook met schriftelijke verzekeringen en bijzondere daarbij behoorende ceremoniën.

3. HOE HET VERBOND WORDT GESLOTEN

Want de ouden hebben hunne verbonden gesloten met bijzondere ceremoniën en schriftelijke stukken, waarin stond opgeteekend, wat de eene partij der andere verschuldigd was, hoe lang het verbond zou duren en hoe ver het strekte. Dan kwam een zogenaamde pater

patrus 1), de opperpriester, die de verbonden sluiten moest, en bevestigde het verbond met een bepaald formulier en met bijzondere ceremoniën. Eerst daarna werden de bonds -brieven opgesteld en daarin de geheele inhoud, het wezen en de vorm des verbonds vervat, opdat niet alleen de levenden er kennis van zouden dragen, maar ook het komend geslacht er de bewijs -stukken zelve van hebben zou. Op dezelfde wijze ging het toe met de testamenten, in welke eerst de erfgenamen met name werden genoemd, daarna de erfenis, de have en het goed, beschreven, als ook aangewezen, welke personen onterfd konden worden. Dit alles werd eerst nog artikelsgewijs opgesteld, beschreven, naar orde en wet vastgesteld en verzegeld. Intusschen heeft dit heele testament geenerlei kracht, zoolang hij niet gestorven is, die het gemaakt heeft.

Waarom verhaalt ik nu echter dit alles?

Omdat God, die aan Zijn wonderbare vereeniging, vriendschap en verbinding met alle geloovigen den naam van testament gegeven heeft, bij dit testament, ter wille van ons zwak en onbevattelijk verstand, zich in allen deele naar menschelijk verbonds - en testamentsgebruik en gewoonte gevoegd heeft.

Dat God met de menschen een testament of verbond naar den

ewonen loop en naar menschelijk gebruik heeft opgericht, toonen de volgende woorden van Mozes, die in Genesis 17 geheel in overeenstemming met het boven gemelde aldus luiden: "Als nu Abram negen en negentig jaren oud was, verscheen de Heere aan Abram en zei de tot hem: Ik ben God, de Almachtige: wandel voor Mijn aangezicht en wees oprecht²). En Ik zal Mijn Verbond oprichten

1) Een uit het college der 20 fetiales aan wie het sluiten van vrede, het verklaren van oorlog en al wat het volkenrecht betrof, was opgedragen bij de Romeinen.

2) Bullinger vertaalt wat uitvoeriger: „Ik ben de sterke God Sjadai, de Almachtige die de onuitputtelijke algenoegzame bron ben van alle goed: schik u om voor Mijn aangezicht te wandelen, wees oprecht, eerlijk en trouw en heilig voor Mij in handel en wandel."

tusschen Mij en tusschen u en tusschen uwen zaden na u in hunne geslachten, tot een eeuwig verbond, om u te zijn tot eenen God en uwen zaden na u. En Ik zal u, en uwen zaden na u, het land uwer vreemdelingschappen geven, het geheele land Kanaän, tot eeuwige bezitting; en Ik zal hun tot eenen God zijn." "Voorts zeide God tot Abraham: Gij nu zult Mijn verbond houden, gij en uw zaad na u, in hunne geslachten. Dit is Mijn verbond, dat gijlieden houden zult, tusschen Mij en tusschen u en tusschen uw zaad na u: dat al wat mannelijk is u besneden worde. En wat mannelijk is, de voorhuid hebbende, wiens voorhuids vleesch niet zal besneden worden, die ziel zal uit hare volken uitgeroeid worden: hij heeft Mijn verbond verbroken."

4. INRICHTING DES VERBONDS

Dit zijn de bondsworden, niet van woord tot woord nageschreven, maar in hoofdzaak, voor zoover noodig, medegegeeld. Wie nu echter deze woorden wel overweegt, bewerkt, dat God, bij het oprichten Zijns verbonds met de menschen, geheel en al volgens hetgeen eewoonlijk geschiedde bij het maken van een verbond en testament, ehandeld heeft. Want ten eerste wordt aangewezen, wie zich met elkander verbonden hebben, namelijk God en het zaad Abrahams. Daarna wordt vermeld wat ieder der beide bondgenooten den ander schuldig is, onder welke voorwaarden het verbond gemaakt is en waartoe zich iedere partij verbonden heeft, namelijk, dat God zal Abrahams en zijns zaads God zijn, en dat Abraham en zijn zaad zich zal schikken voor God oprecht te wandelen en eerlijk te zijn. Ook wordt duidelijk vermeld, hoe lang dit verbond gelden zal, dat het n.l. eeuwig zal zijn en van geslacht tot geslacht duren. Boven dit alles wordt het met bloedige ceremoniën, met de besnijdenis, bevestigd. Brieven en zegelen van dit verbond behoeven wij niet te zoeken, daar dit geschreven woord, door Mozes beschreven, de plaats der brieven en zegelen inneemt; of, meer nog: alle Bijbelsche Schrift des Ouden, en Nieuwen Testaments. Daarom blijft thans niets overig, dan dat ik naar de voornoemde orde over ieder stuk bijzonderlijk handele.

5. God heeft een verbond met het ZAAD ABRAHAMS GEMAAKT

Het is een klare betooning van Gods onuitsprekelijke genade en barmhartigheid, dat de oneindige kracht, dat de eeuwige God zelf de eerste is, om het verbond aan te bieden, waartoe hij toch niet

door eenige verdienste der menschen gebracht, maar door loutere natuurlijke liefde gedreven is. Ik weet niet of menschelijk verstand dit hoog mysterie wel geheel begrijpen of met waardigen lof genoeg, zaam verheerlijken kan. Want wat grooter feit heeft in deze wereld ooit plaats gehad, wat wonderbaarlijker ding heeft iemand gehoord, dan dat de eeuwige Macht en ongemeten Majesteit, de onsterfelijke en onverbreekelijke, alwetende en almachtige God, de Schepper aller dingen, in wien alle ding zijn wezen heeft, van wien alle dingen zijn, en door wien alles onderhouden wordt, de allerhoogste God, zich met den nooddriftigen, ellendigen, door de zonde verdorven, armen, sterfelijken mensch door een eeuwig verbond verbonden heeft. Dit is zonder eenigen twijfel de oorsprong van ons geloof en het voor- naamste hoofdstuk tevens, dat wij alleen uit Gods goedheid en barmhartigheid zalig worden, Dat is het ook, wat de heilige profeet in een van de psalmen aan de geheele wereld op zoo heerlijke wijze geroemd en verkondigd heeft, zeggende: "Barmhartig en genadig is de Heere, lankmoedig en groot van goedertierenheid. Hij zal niet altoos twisten, noch eeuwiglijk den toorn behouden. Hij doet ons niet naar onze zonden en vergeldt ons niet naar onze ongerechtigheden. Want zoo hoog de hemel is boven de aarde, is Zijne goedertierenheid geweldig over degenen, die Hem vreezen. Zoo ver het Oosten is van het Westen, zoo ver doet Hij onze overtredingen van ons. Gelijk zich een vader ontfermt over de kinderen, ontfermt zich de Heere over degenen, die Hem vreezen. Want Hij weet, wat maaksel wij zijn, gedachtig zijnde, dat wij stof zijn", Ps. 103. Zoo hebben wij te gedenken Gods goedheid en barmhartigheid, aan welke alleen wij het te danken hebben, dat wij zijn en wat wij zijn, met de schepselen, die tot onze vreugde geschapen werden. Want God heeft alles, wat is, den mensch ten goede geschapen. Ja, nog veel grooter bewijzen

Zijner barmhartigheid heeft Hij aan den mensch betoond. Toen de mensch trouweloos geworden en gevallen was, heeft God hem dadelijk weder opgericht en vriendelijk getroost. En waar eenmaal alle vleesch verdorven was en door zijn schandelijk boos bestaan verdiend had naar recht geheel uitgeroeid te worden, heeft God Zijne gerechtigheid uitgeoefend door den zondvloed, door welken Hij de zonde heeft gestraft; Zijne barmhartigheid heeft hij echter rijkelijk aan Noach en zijne kinderen bewezen. Maar veel meer nog heeft Hij deze Zijne barmhartigheid door het eeuwige verbond met Abraham vol en klaar der geheele wereld voor oogen gesteld. Zoodat ik thans van Gods goedheid, trouw en barmhartigheid hetzelfde zeggen kan als Sallustius van Carthago: "Beter ervan gezwegen, dan weinig ervan gezegd." Slechts dit heb ik met het voorgaande willen zeggen, dat het die algoede en allerhoogste God is, die met Abrahams zaad Zijn verbond heeft gemaakt. Thans willen wij ook van het Zaad Abrahams spreken.

6. Wat het zaad ABRAHAMS is

Hier gaat men echter o zoo licht verkeerd, tenzij men den koninklijken weg, dat wil zeggen den juisten middenweg, houdt. Want wie alleen op de voorwaarden, de verplichtingen en de bonds-artikelen let, maar niet op de genade, erbarming en belofte Gods, sluit de kinderkens uit het verbond; omdat de kinderen nog de bonds-voorwaarden en artikelen niet houden noch verstaan. Wie ter andere zijde alleen oog heeft voor het bondsteeken of voor de ceremoniën, rekent tot het verbond en houdt voor bondgenooten dezulken, die inderdaad buitengesloten zijn. Wie echter elk deel tot zijn recht laat komen en niet slechts op de bonds-voorwaarden, maar ook op de belofte en barmhartigheid Gods, ook op den leeftijd en het toenemen van het verstand let, komt tot het besluit, dat de geloovigen uit de Joden en uit de heidenen het zaad Abrahams zijn, met hetwelk God het verbond gesloten heeft; en dat hun zaad, dat zijn hunne kinderen, volstrekt niet uit het verbond buitengesloten zijn; ja, dat zij eerst dan buitengesloten worden, als het verstand toeneemt en zij willens en wetens het verbond verachten. Gelijk wij zien, dat de jonge kinderen wel

degelijk kinderen der ouders en dus erfgenamen zijn, hoewel zij in de eerste jaren niet weten met bewustheid, hoe zij kinderen en dat zij erfgenamen zijn. Dan echter worden zij billijkerwijze onterfd en verstooten, wanneer zij, tot hun verstand gekomen, moedwillig het gebod der ouders verachten. Dan noemt de vader zulken niet meer kinderen en erven, maar verlorenen en booswichten. Dezulken bedriegen zich, als zij zich op hunne geboorte verlaten en beroemen, terwijl zij zich verkeerd en schandelijk jegens hunne ouders gedragen. Want niets beter dan een knecht en lijfeigene is hij, die aan zijn ouders niet de hun toekomende eere en trouw bewijst; ja hij is zooveel slechter dan zij, als hij naar natuurlijk recht zijn ouders meer verschuldigd was. Hieruit is geboren het overal door de profeten en apostelen gevoerde twistgeding over het zaad Abrahams en dat niet een ieder, die van Abraham geboren is, ook tot het zaad Abrahams behoort, maar alleen hij, die een zoon der belofte, dat is een geloovige is, hij zij dan Jood of heiden. Want de Joden, nu groot en verstandig geworden, beijverden zich niet de bondsartikelen en -voorwaarden na te komen en desnietteenstaande beroemden zij zich er op Gods volk te zijn, verlieten zich op de besnijdenis en op hunne geboorte uit Abraham. Daartegen echter hebben niet alleen Christus en de apostelen getuigd, maar ook reeds al de profeten aangetoond, dat zij niet het zaad Abrahams waren. Dit zeggen wij ook met het oog op diegenen, die meenen, dat eerst in het Nieuwe Testament van het eestelijk zaad Abrahams wordt melding gemaakt. Men vergelijke het 4de capittel van Jeremia, waarin hij van de ware besnijdenis spreekt, met hetgeen Paulus aan de Romeinen in het 2de capittel schrijft. Eveneens wat Jesaja, Jeremia, Ezechiël en andere profeten geschreven hebben tesen het steunen op de vleeschelijke geboorte uit Abraham, met Christus' woord in Johannes 8; ook wat Paulus aan de Romeinen en in den brief aan de Galaten gesproken en gerede twist heeft. Dan zal men klaar zien, dat het één en dezelfde Geest is, die hetzelfde door de profeten en apostelen, voor en na de geboorte van Christus

heeft geleerd. Hetgeen nu in de Heilige Schrift tégen het vleeschelijk zaad Abrahams en voor het geestelijk zaad is gezegd, dat is gezegd tot hen, die, opgewassen en tot de jaren des onderscheids gekomen, zichzelf troostten met hun geboorte en met de besnijdenis, of veel meer nog: met het vleesch en de opneming in het testament; die dus op uiterlijke dingen zich beroemden en daarbij op de rechte, innerlijke vreeze Gods zich niet toeleghden.

7. De kinderen ZIJN OOK HET ZAAD ABRAHAMS

In geenen deele echter worden hierdoor buitengesloten de jonge kinderen, van geloovige ouders geboren, die uit kracht van Gods genade en belofte Godes zijn. Want uit genade sluit God ook hen in Zijne belofte in, sprekende: "Ik zal uw God zijn en de God van uw zaad na u." En nog veel duidelijker: "Dit is Mijn verbond, dat Ik tusschen u en Mij en uw zaad na u opricht: ieder knaapje van acht dagen oud zal besneden worden". Opdat nu echter niemand meene, dat deze woorden slechts tot het volk des Ouden Testaments en niet ook tot ons gesproken zijn, hoore men naar hetgeen Paulus aan de Galatiërs aldus schrijft: "Zoo verstaat gij dan, dat degenen, die uit het geloof zijn, Abrahams kinderen zijn;" en "Indien gij van Christus zijt, zoo zijt gij dan Abrahams zaad en naar de belofte erfgenamen", Gal. 3. Ga nu echter voort en zeg: De kinderen zijn van Christus, erfgenamen en heilig zijn ze. Daaruit volgt, dat ook de kinderen Abrahams zaad zijn. Zijn ze echter Abrahams zaad, dan zijn ze ook in het verbond begrepen en niet buitengesloten. Want dit ligt ook opgesloten in de woorden van Christus: "Laat de kinderkens tot Mij komen en verhindert ze niet; derzulken is het koninkrijk der hemelen." Zoo ook in de woorden van Paulus, 1 Kor. 7: "De ongeloovige man is geheiligd door de vrouw en de ongeloovige vrouw is geheiligd door den man. Want anders waren uwe kinderen onrein; maar nu zijn ze heilig". Ze zijn het echter uit genade en barmhartigheid des Heeren.

8. Wanneer nu echter de vader NIET GELOOVIG IS?

Hier komen velen met de tegenwerping: Wanneer nu echter de vader ongeloovig is, zoo volgt daaruit, dat het kind niet in het verbond

is, en daarom ook niet mag gedoopt worden. Een ongeloovige noemen zij dan hem, die met den mond den Heere wel belijdt, maar met een slecht leven Hem verloochent. Deze tegenwerpers vergeten echter, dat die vader, dien zij ongeloovig noemen, toch eenmaal onder het volk Gods opgenomen en ingeschreven is, en dat der ouders misdaad den kinderen niet op zoodanige wijze toegerekend wordt, dat zij er de straf voor dragen moeten, gelijk de Heere in Ezechiël 18 met vele woorden betuigt. Zoo zijn de kinderen Israëls besneden en een volk Gods genaamd, hoewel ze uit booze ouders geboren waren, die de Heere om hun ongeduld en murmureering in de woestijn neder sloeg. De Heere sprak immers: deze kleine kinderen, die nu nog geen onderscheid weten tusschen goed en kwaad, zullen in het land binnenkomen en Ik zal het hun geven en zij zullen het bezitten, Num. 14. Ook betuigt de apostel Paulus in 1 Korinthen 7 duidelijk genoeg, hoe de Heere genadig is voor kinderen van wier ouders slechts de een den naam des Heeren aanroep en belijdt. Het is waarlijk niet te gelooven, dat de zachtmoedige en barmhartige God voor onze kinderen, nadat Hij ons den Heiland Jezus Christus gezonden heeft, harder en onbarmhartiger zou geworden zijn dan Hij geweest is voor de kinderen van hen, die Hij voor Christus komst tot Zijn bijzonder eigendom had verkoren. Het is immers wis en zeker, dat deze kinderen, ook al waren zij uit booze ouders geboren, besneden en onder het volk Gods geteld zijn. Daarom twijfelen wij ook in het geheel niet ten opzichte van de kinderen der Christenen en bevestigen vrijmoedig, dat men deze in de kerk der geloovigen door den doop opnemen mag en moet. Hiervan elders meer. Uit hetgeen echter tot hertoe verhandeld is, acht ik helder en klaar aangewezen, wat het rechte zaad Abrahams zij, en dat dit zaad de erfenis deelachtig is.

9. DE VOORWAARDEN DES VERBONDS

Thans willen wij overgaan tot de bespreking van de voorwaarden en artikelen des verbonds. Immers, die zich door een verbond met anderen verbinden, verbinden zich met bijzondere artikelen en schriftelijke beloften, opdat iedere partij weten moge, wat zij aan de andere

schuldig is, namelijk: wat dienst déze aan Ene te bewijzen heeft, en wat gene wederkeerig van den ander verwacht. Daarom maakt God, die de Eerste is in dit verbond, ook het eerst Zijn bedoeling en voornemen bekend, toont aan, wat Hij doen wil en wat wij van Hem te wachten hebben. Daarna schrijft Hij ons voor, wat Hij wederkeerig van ons vordert en wat wij te doen hebben.

10. Wat God doen wil en wat wij van Hem te verwachten hebben

Eerste lijk dan ontsluit Hij Zijn eigen voornemen met deze kostbare, - klare en gewichtige woorden: Ik ben de sterke God Sjadai, de Almachtige, de onuitputtelijke en algenoegzame bron van alle goeds, dat is, die Kracht en dat hoogste Goed, dat alleen den mensch genoegzaam is, dat aan niets gebrek heeft, niets behoeft, en alles aan alle creaturen geeft, eeniglijk door Zijn eigen kracht leeft, werkt en is. Want dit alles is vervat in den Hebreuwschen naam "EI Sjadai", in welke Hij ook Zijn eenigheid, almacht en goedheid met schoone korthed tot uitdrukking brengt. Daar echter korthed meestal tot misverstand aanleiding geeft, verklaart God zich nader in de volgende woorden: "Ik zal Mijn verbond oprichten tusschen Mij en tusschen u en tusschen uw zaad na u" en "Ik wil uw God en uws zaads God na u zijn". Want het is niet genoeg als iemand gelooft, dat er één God is, of dat Hij ook de volkomen Algenoegzame is: gij moet ook gelooven, dat deze almachtige God, Schepper aller dingen, het hoogste Goed, uw God is, ja die ook rijkelijk, getrouw en vaderlijk bejegt allen, die Hem zoeken. Om nu **duidelijk aan** te toonen, wat het zeggen wil een God Sjadai, een volkomen algenoegzame bron alles goeds te zijn, zoo voegt hij er enkele artikelen aan toe, door welke Hij als door levende exempelen of voorbeelden

11. Belofte van het land Kanaän

dit te verstaan geeft, zeggende: "Ik zal u en uwen zaden na u geven het gansche land Kanaän tot eeuwige bezitting en Ik zal ook hun tot een God zijn". Hoewel nu gemelde belofte van het land Kanaän eene lichamelijke belofte is, die ook lichamenlijk vervuld werd - want God bewijst Zijn goedheid ook daardoor, dat Hij ons rijkelijk datgene geeft, wat tot lichamenlijke nooddrift dient -, zoo zijn er toch

ook veel gronden, waarom men de lichamelijke belofte ook geestelijk verstaan mag en moet, namelijk, dat zij spreekt van de erfenis der geloovigen, van het eeuwige leven. De voornaamste grond hiervoor is hetgeen Paulus aan de Hebreëen schrijft, Hebr. 11: "Abraham, Izaak en Jacob zijn allen in het geloof gestorven, de belofte (het beloofde) niet verkregen hebbende, maar hebben haar van verre gezien en geloofd en omhelsd en hebben beleden, dat zij gasten en vreemdelingen op aarde waren." "Hadden zij aan dat vaderland gedacht, waaruit zij waren uitgegaan, zij zouden tijd hebben gehad om weder te keeren: maar nu zijn zij begeerig geweest naar een beter, dat is naar het hemelsche vaderland." God heeft dus wel het land Kanaän enoemd, daaronder echter ook andere gaven, geestelijke en grootere, verstaan. En met dat alles heeft Hij ons Zijn hart willen openen en ons toonen hoe vriendelijk Hij ons gezind is en hoe men verstaan moet het woord door Hem gesproken: "Ik zal uw God zijn." Tot verduidelijking daarvan dienen ook de volgende beloften "Ik zal u zegenen en uwen naam groot maken, en wees een zegen; en Ik zal zegenen, die u zegenen en vervloeken, die u vloekt: en in u zullen alle geslachten des aardrijks gezegend worden", Genesis 12. Insgelijks: "Vrees niet, Abram, Ik ben u een schild, uw loon zeer groot", Gen. 15. Insgelijks: "Ik zal u meer kinderen geven dan sterren aan den hemel en zand aan de zee: en gij zult een vader veler volkeren worden", Gen. 17 en 22. Uit al deze beloften kunnen wij gemakkelijk opmaken, wat God bedoelt met Zijn toezegging: "Ik zal u tot een God zijn": en dat deze beloften aan Abraham en zijn zaad niet slechts vleeschelijk, maar ook geestelijk zijn. Want onze Heere Jezus Zelf (gelijk ook Paulus aan de Galaten, Gal. 3, uitlegt) is aan Abraham beloofd; in welken alle volkomenheid, gerechtigheid, heiliging, leven, verlossing, betaling - en eeuwig heil is: "uit wiens volheid wij allen ontvangen hebben genade voor genade." "Want het is des Vaders welbehagen geweest, dat in Hem al de volheid wonen zou en dat Hij, door Hem vrede gemaakt hebbende door het bloed des kruises, zoude verzoenen

alles wat in den hemel en op de aarde is", Kol. 1. Hierin bestaat de erfenis en het goed, door dit eenig en eeuwig testament aan alle geloovigen vermaakt. Dit is ook de hoofdsom van alles, wat wij tot nu toe verhandeld hebben aangaande Gods gedachten jegens ons en wat wij van Hem verwachten zullen, namelijk. God, de hoogste eeuwige kracht en majesteit, die alles geschapen heeft en nog onderhoudt, in wien alles bestaat, wil Abrahams en zijns zaads God zijn, dat is: God biedt Zichzelf aan en wil dat men Hem gebruike en geniete als de volkomene algenoegzame bron van alles wat den mensch noodig is; Hij wil hun al Zijn vermogen en kracht ten dienste stellen; Hij wil hun bescherming, hun verzadiging, hun heil, hun onderhouder en Zaligmaker zijn; Hij wil zich het lot van het arme menschelijk geslacht, dat naar lijf en ziel er jammerlijk aan toe is, aantrekken, het sterken en door Jezus Christus oprichten, van zonde en van den eeuwigden dood verlossen en met het eeuwige leven begiftigen. Dit alles belooft God van Zijn kant in het verbond, en wil Zich daar onbeweeglijk aan houden, zoodat wij vast op Hem rekenen kunnen. Dezen Zijn Goddelijken schat echter heeft Hij ons geopend en aangeboden als ingesloten in dat ééne, dat Hij noemt: het land Kanaän en het gezegende zaad. Hij noodt en roept ons alzoo door het verbond om getroost tot Hem te komen, Hem te genieten en te gebruiken, Jes. 55, Matth. 11.

12. WAT DE MENSCH SCHULDIG IS EN DOEN MOET

Thans willen wij ook hooren, wat Hij van ons vordert en verwacht.

"Gij nu", spreekt God, "zult Mijn verbond houden, gij en uw zaad na u in hunne geslachten."

"Wandel voor Mijn aangezicht en wees oprecht." Wees getrouw en houd u geheel aan Mij. Dit is onze bondsplicht en moet door ons gehouden worden. Hij spreekt: "Gij zult Mijn verbond houden", dat is: gij zult Mij zenig en alleen voor uw algenoegzaam deel houden en Mij alleen met uw gansche hart aanhangen. Zoo heeft het ook Mozes in Deuteronomi um uitgelegd, zeggende: "Den Heere uwen God zult gij navolgen en Hem vreezen en Zijne geboden houden en Zijner stem gehoorzaam zijn en Hem

dienen en Hem aanhangen", Deut. 13. Zoo staat het ook juist in de bondsworden uitgedrukt: "Wandel voor Mijn aangezicht." Dat wil zooveel zeggen als: bevljigt u om wel en recht voor Mij te leven. "Voor Mij", zegt Hij in de beteekenis van: naar Mijn wil en wel - evallen en niet naar uw goeddunken. Gods bedoeling is alzoo deze ij zult geheel uw leven, uw doen en l - aten naar Mijn wil richten. Wat echter de wil Gods zij en hoe wij kunnen en mogen voor Hem wandelen, dat is: ons doen en laten naar Zijnen wil richten, legt Hij nog met duidelijke woorden juist ook in deze bondsworden uit, zeggende: "En wees oprecht", dat is: behoorlijk, getrouw en heilig van wandel, dat is onberispelijk voor Mij. Want in de eerste plaats een vast, louter geloof en daarbij een onschuldig, vroom, heilig leven, dat is de oprechte, redelijke, trouwe, rechte, ja eenige wil en weg aller heiligen, dien zij voor God gewandeld hebben. Aldus betuigt ook Mozes in Deuteronomium, zeggende: "Nu dan, Israël, wat eischt de Heere uw God van u, dan den Heere uwen God te vreezen, in al Zijne wegen te wandelen en Hem lief te hebben, en den Heere uwen God te d - ienen met uw gansche hart en met uwe gansche ziel", Deut. 10. Zoo spreekt ook de profeet Micha: "Hij heeft u bekend gemaakt, o mensch! wat goed is; en wat eischt de Heere van u, dan recht te doen en weldadigheid lief te hebben en ootmoediglijk te wandelen met uwen God?" Micha 6. Zie, hier wordt aan geen ceremoniën, kerkpraal of menscheninzettingen gedacht. Wat hebben wij echter meer woorden van noode: dit is ons in het verbond opgelegd, en dit is ook de Gode - welgevallige godsdienst, dat wij den enigen God i n alle dingen en ten allen tijde, als den eenigen alleen waren en rechten oorsprong van alle goed met vast geloof aanhangen: eveneens, dat wij ons beijveren in een onschuldig en vroom leven naar Zijn welgevallen en naar Zijnen wil te leven. Want wie deze stukken niet of gering acht, zich daarop niet toelegt, vreemde goden, troost of hulp naast of buiten den eenigen God zoekt, ook goddeloos, roekeloos, schandelijk en boos leeft, en dan God met ceremoniën,

kerkpracht, menscheninzettingen en uiterlijken godsdienst, en niet alleen met geloof en rechte innerlijke heiligheid, naar Gods woord, verzoenen en vereeren wil; die is schuldig aan bonds-breuk, gedraagt zich schandelijk tegenover God en wordt daarom ook uit het verbond en de erfenis gestooten, verworpen en te schande gemaakt, voorzoover en zoolang hij in zijne booze gezindheid voortvaart, zich tot God niet bekeert en zich verandert, dat is: weder naar Gods verbond vraagt om dat te houden.

13. DE GANSCHЕ SCHRIFT DOELT OP DIT VERBOND

In deze twee korte verbondsartikelen is vervat de geheele hoofdsom des rechten geloofs en der ware godsvrucht, ja het is wel zeker, dat van de oudste tijden af allen heiligen Gods, die er ooit geweest zijn, niets anders door de gansche Schrift is voorgehouden, dan juist datgene, wat in deze verbondsartikelen begrepen is; en dat met der tijd elk stuk op zich zelf hoe langer hoe duidelijker en met meer woorden en inzettingen verklaard is, zoodat alles, wat nu in de heilige Schrift geschreven is van de eenigheid, kracht, almacht, majesteit, goedheid en heerlijkheid Gods, in dit verbondswoord is besloten: "Ik ben God de Almachtige, Ik ben de sterke God, de algenoegzame bron van alle goeds." Alle beloften echter, die het lichamenlijk welzijn betreffen, zooals de belofte van het eeuwige rijk, van de heerlijkheid der koningen, van rijkdommen, van geluk, overwinning, heil en volkomenheid, ook overvloed van al datgene, wat noodwendig en begeerlijk is in dit aardsche leven, dat alles is begrepen in het ééne verbondswoord: "Ik zal u en uwen zaden na u geven het land Kanaän en Ik zal uw God zijn." Eveneens alles wat met der tijd door afbeeldingen ("figuren") of rechtstreeks, zonder afbeeldingen, van den Heere Christus door de profeten in den breedte is beschreven, ook van Zijne gerechtigheid, heiliging en verlossing der geloovigen, van offer, priesterschap en betaling of genoegdoening van Christus, van Zijn rijk en het eeuwige leven; verder van de roeping aller heidenen en allerlei andere zegening, van het vervullen en terzijdestellen der wet, en van de heerlijkheid der kerk vergaderd uit Joden en heidenen, telkens weer verkondigd,

het is alles tesamen begrepen in deze ééne belofte: "En in u zullen ezegend worden alle geslachten des aardrijks". Want "in u" wil zooveel zeggen als: "in uwen zade". Het zaad Abrahams echter is Christus, door wien der geheele wereld het heil toekomt. Eveneens: "Gij zult tot een vader worden (spreekt God in het verbond) van menigte der volkeren daarom zult gij niet meer genoemd worden Abram, maar Abraham." Welk woord Paulus ook op de heidenen toepast, Rom. 4. Hetgeen nu verder geschreven is van het geloof in God, van de ijdelheid der afgoden, van de aanbedding, van het aanroepen en vereeren des eenigen Gods, van de ware gerechtigheid en het rechte gericht; eveneens alles wat van de liefde en de rechtvaardigheid met vele geboden, door de prediken der profeten, door de brieven der apostelen en de evangelische geschiedenissen geleerd is, het is alles begrepen in deze korte verbondsworden: "Gij zult Mijn verbond houden, voor Mijn aangezicht wandelen, getrouw, oprecht en eerlijk zijn."

14. DE WET GODS IS BEGREPEN IN HET VERBOND

Indien gij er lust toe hebt, vergelijk dan met deze twee verbondsartikelen de geheeld wet, alle profeten en de geschriften der apostelen n gij zult bevinden, dat alle schriften der beide testamenten dit verbond als het eigenlijke doel en de eeltige hoofdsom van den waren godsdienst op het oog hebben. Want de Wet (waarvan wij in de eerste plaats spreken willen) leert niets anders, gelijk ook Jezus Christus betuigt, dan God en den naaste liefhebben. Dat leeren ook onze verbondsartikelen. Ja de tien geboden zijn niet anders dan een korte verklaring dezer verbondsartikelen. Want wat in het verbond met een paar woorden is gezegd: "Ik ben God de Almachtige", de algenoegzame bron van alle goeds, datzelfde wordt in de tien geboden met meerdere woorden aldus gezegd: "Ik ben de Heere uw God, die u uit Egypteland uit het diensthuis uitgeleid heb." En wat in het verbond met deze woorden is uitgedrukt: "gij nu, houd Mijn verbond, wandel voor Mijn aangezicht en wees oprecht", dat wordt in de tien geboden door verscheidene artikelen in den breede uit

gelegd, namelijk: "Gij zult u geen gesneden of gegoten beeld maken. Gij zult den naam Gods niet ijdel, niet onnut in uw mond nemen. Gij zult den sabbath heiligen. Gij zult vader en moeder eeren. Gij zult niet doodslaan. Gij zult niet echtbreken. Gij zult niet stelen, niet valsche getuigenis geven, of begeeren." Want hiermede wordt ordelijk en met veel woord en beschreven, wat het zeggen wil: "het verbond houden", "voor Gods aangezicht wandelen", "oprecht en eerlijk zijn". Daarom worden de tafelen der wet ook genoemd "de tafelen des verbonds", omdat de wet het aloude verbond vernieuwt en gansch klaar uitlegt.

Van de ceremoniën, dat is, van tempelpracht, altaren, lichten, vaten, offeranden, wasschingen, kleederen, vasten, onderscheid der spijsen en dergelijke figuurlijke gebruiken en inzettingen zal naderhand nog een en ander volgen, als wij gaan handelen over het onderscheid van Oud- en Nieuw Testament.

Het gericht en de rechtshandel, of de staatswetten en burgerlijke wetten, die leeren, hoe algemeene vrede en goede rust zullen in stand

gehouden worden: eveneens hoe men de boosdoeners straffen, hoe men krijgvoeren en de vijanden weren, de vrijheid en het vaderland beschermen, de weduwen en weezen redden, de rechtloozen en onderdrukten helpen zal, eveneens de wetten, die handelen over goede, billijke en rechtvaardige inzettingen, over koopen, leenen, bezit, erfenis en eigendom en andere dergelijke zaken van recht, tot de competentie der burgerlijke overheid behoorende, zijn ook alle deze niet besloten in dat verbondsartikel, dat leert voor Gods aangezicht oprecht en eerlijk te wandelen? Mocht echter deze onze meening iemand nog onzeker of duister voorkomen, dan beschouwe hij de daden Abrahams, die door Paulus een vader aller geloovigen genaamd is, en die getrouw in het verbond is gebleven, en vroom voor God gewandeld heeft. Deze Abraham echter heeft in zulke uiteerlijke zaken van gericht of van burgerlijke en staatkundige handelingen een goede orde en tucht en zeker recht toegepast in het bestraffen van goddeloozen en boos

doeners, in het sluiten van verbonden, in oorlogen, in het bezit van have en goed, in het bewaren van algemeenen vrede. Deze orde en dit recht echter, naar welke hij gehandeld heeft, zijn geen andere geweest dan die de eerlijkheid of onschuld zijns harten, het louter en rein geloof en de liefde tot het recht en tot den naaste hem voorschreven, ja geen andere dan die na lange tijden Mozes (voor- zoover wezen en hoofdzaak betreft) op de aanwijzing Gods het Joodsche volk ter onderhouden voorschreef. Dit zijn ook goede

15. JUDICIALIA, OF UITERLIJKE REGEERING IN DE KERK

en Christelijke werken, ook den allerheiligsten kerken noodwendig, ja zoo noodwendig, dat zij zonder deze niet behoorlijk leven kunnen, en ook niet zonder gevaar ze gemist hebben. Eensdeels, omdat in den akker, dat is in de kerke Gods, ten allen tijde onkruid gegroeid is en tot aan het einde der wereld groeien zal, Matth. 13. Want de Heere heeft niet gewild, dat men het onkruid zou uitroeien, maar geboden, dat men het zou laten groeien, opdat men niet, met het onkruid, ook het koren zoude uitrukken. Want Hij zeide "laten zij tesamen opgroeien, opdat gij niet misschien met het onkruid ook het koren uittrekt." Waar Hij alzoo gewild heeft, dat men de boozen zou verschoonen, wanneer het straffen der boozen tot nadeel der oeden zou strekken, daar heeft Hij ongetwijfeld ook gewild, dat men met het zwaard der gerechtigheid zoude neerslaan en tot zwijgen brengen de onbeschaamdheid der boozen, als zij de vromen overheerschen en ombrengen willen, ja het gansche zaad der kerk verdoen en verderven. Al straft men echter dezulken streng, opdat de goeden mogen tot ruimte komen, toch zal de akker Gods nimmer zonder onkruid zijn. Ten tweede, daar de heiligen of geloovigen niet slechts geest zijn, maar ook vleesch, en, zoolang zij leven, menschen blijven en nooit geheel geest worden, daarom behoeven en gebruiken zij ook wereldlijke, uiterlijke dingen, die tot onderhouden des lichaams en der uiterlijke regeering dienstig zijn. Ook onderwerpen zij zich behoorlijk aan hetgeen recht is en de algemeene orde der uiterlijke regeering eischt, 1 Kor. 6.

Waar zij, om deze en andere oorzaken, de overheid en de burgerlijke wet noodig hebben, vraagt men zich niet ten onrechte met verwondering af, welk een dwaasheid diegenen drijven, die de overheid uit de kerk stooten en geen regeering in de kerk dulden willen, alsof de kerk (dat zijn de geloovigen) haar niet van noode had, of dat het werk en het ambt der overheid van dien aard ware, dat het onder de heilige en geestelijke verrichtingen van het volk Gods niet mag noch zal gesteld worden. Zoodanige werken Abrahams toch, die niet anders waren dan uiterlijke gerichts daden en staatsrechterlijke of burgerlijke werken, worden door Gods Geest grootelijks geroemd. Dit klemt te meer, omdat Abraham naar Christus' getuigenis in de ware kerk der Christgeloovigen geweest is, Joh. 8, en de apostel Paulus hem een vader aller geloovigen noemt, Rom. 4, en hij voor de wet een lieve en dierbare vriend Gods geweest is. Niettemin heeft hij de uiterlijke regeering gebruikt.

16. DE PROFETEN, TEN OPZICHTE VAN HET VERBOND

Nu komen wij echter van de Wet tot de Profeten. Die schrijven eensdeels historiën of geschiedenissen, anderdeels predikatiën, die zij somtijds noemen: gezichten, lasten, woorden of openbaringen Gods. In de historiën stellen zij ons niets anders voor oogen dan voorbeelden of exempelen van dit verbond, zooals ook Mozes in al zijne historiën, in welke men duidelijk ziet, hoe Mozes Gods verbond gehouden heeft, hoe God Abrahams en zijns zaads God geweest is, dat wil zeggen: hoe Hij hun volkomen en onuitputtelijk algenoegzaam, ja het heil en hoogste goed voor zijn volk is geweest. Eveneens, hoe Hij hen beschermd en onderhouden heeft, ook hen in het land Kanaän gebracht, waarin zij tot een geweldig koninkrijk gemaakt zijn. Eveneens, hoe Hij de vijanden van Abraham's zaad met een geweldige hand verpletterd en de Zijnen genadiglijk behouden heeft; ook hoe de heiligen of eloovigen oprecht voor Hem gewandeld hebben, dat is, hoe zij dezen eenigen God met waar geloof aangehangen, Hem alleen met heilig, onschuldig leven gediend en ver eerd hebben; eveneens, hoe anderen dit verbond veracht en verlaten hebben, hoe het hun om

hun goddeloos, schandelijk, boos leven kwalijk vergaan is, en hoe zij gestreng door God gestraft zijn. Daarom zijn de historiën der profeten niet anders dan leven de voorbeelden en toonbeelden van dit verbond en testament. In de predikingen leeren ze ook niets anders dan deze verbondsartikelen. Want zij leeren, wat Gods natuur, hart, meening en wil is, hoe Hij alleen goed, rechtvaardig, almachtig, waarachtig, getrouw, genadig en barmhartig is, hoe men Hem in der waarheid met geloof, trouw, gerechtigheid en liefde dienen zal. Zoo bestraffen zij streng en dapper allerlei kwaad, voornamelijk echter het verachten en overtreden des verbonds, afgodsdienst, afval, ontrouw, oneerlijkheid, trouwbreuk, daarbij ook doodslag, onderdrukking, benadeelen der armen, woeker, overdaad, geweld, onkuischheid, ontucht, hoererij, echtbreuk, onmatigheid, weelde, dronkenschap, vraatzucht, en andere dergelijke ondeugden: zoo vermanen zij krachtig tot boete en bekeering des levens: en zij stellen den menschen voor oogen de weldaad en het loon Gods, daartegenover dreigen zij ook met de plagen en vreeselijke straffen Gods. Verder spreken zij zeer duidelijk van het zaad Abrahams, van Christus en Zijne zegening, van Zijn rijk en alle heilgeheimenis; eveneens van de roeping der heidenen en van de groote heerlijkheid der kerk; ja zoo duidelijk prediken zij deze dingen, dat men meenen zou, niet van toekomstige, maar van reeds gebeurde dingen te hooren. Is echter dat alles niet in de verbondsbeloften als voor oosten geschilderd besloten?

17. CHRISTUS IS HET LICHT EN DE BEZEGELING DES VERBONDS

Wat zal men zeggen van Christus den Heere, die niet slechts met geheel Zijne leering, maar ook met Zijn wonderbare menschwording dit zenige en eeuwige verbond, als met Zijn levend voorbeeld verklaard, ja met onlosmakelijken band vastgemaakt heeft. Want als God menschen aard en natuur aangenomen heeft, dan heeft Hij niet met woorden of verzekeringen slechts, maar met de daad zelf aan de heele wereld de hoogste vriendelijkheid willen betuigen en tastbaar bewijzen, dat God den mensch aan Zich verbonden en hem tot Zijn metgezel gemaakt heeft, ja hem met onlosmakelijken

band met wonderbare liefde zoo met zich verbonden en verenigd, dat Hij, God de Almachtige, geheel en al ons eigendom is. Daarom wordt ook bij Jesaja aan Christus de naam gegeven, dat hij Immanuel heet, Jesaja 7, hetgeen zooveel wil zeggen als: God bij, met of in ons. Daarom hebben ook de Evange listen zoo vele, zoo treffelijke exempelen en zelfs ook ontelbare wonderwerken en weldaden van Christus beschreven. Want Christus heeft daarmede willen verklaren, dat God de volkomen algenoegzame is, dat Hij de onuitputtelijke schat is van alle goeds, dat de mensch begeeren kan, ja dat Hij een genadige Vader aller geloovigen is. Daartoe dient ook de dood en de opstanding van Christus, want het zijn gewisse kondschappen van Goddelijke barmhartigheid, trouw, liefde, gerechtigheid en des wedergebrachten levens, waarmede de God der gansche wereld Zich openbaart, ja Zich ons voor oogen stelt en geheel en al de onze maakt, Zich aan ons schenkt, ons zegent, door Zijnen Zoon ons met Zich vereenigt en als medegenooten in Zijn eeuwig rijk en nimmer eindigende vreugde opneemt. Dit alles vat de Evangelist Johannes met weinige maar hemelsche woorden samen, zeggende: "In den beginne was het Woord" en "het Woord is vleesch geworden, en heeft onder ons gewoond, en wij hebben Zijne heerlijkheid aanschouwd, eene heerlijkheid als des Eengeborenen van den Vader, vol van genade en waarheid. En uit Zijne volheid hebben wij allen ontvangen ook genade voor genade. Want de Wet is door Mozes gegeven, de genade en de waarheid is door Jezus Christus geworden", Joh. 1. Hier hebt gij het groote geheimenis, dat God mensch geworden is, dat is: dat God eheel de onze geworden is, en onder en bij, ja in ons woont. Gij hoort, hoe Zijn kracht en heerlijkheid zich aan de wereld geopenbaard heeft, alleen om deze oorzaak, dat Hij met Zijne heerlijke en treffelijke goeddadigheden ons er toe wilde brengen Hem lief te hebben en Hem aan te hangen, die alleen onze volkomenheid, ons heil en onze troost, onze Vader en God (Sjadai) is. Want ook Paulus spreekt: "In Christus woont al de volheid der Godheid lichamenlijk en gij zijt

in Hem volmaakt", Koloss. 2. Alzoo heeft nu de Heere Jesus het eene deel des verbonds bevestigd en uitgelegd en met de daad bewezen, dat God de God Sjadai, het heil en het eeuwige leven is van Abrahams zaad.

Het andere deel des verbonds, dat ons voorschrijft, hoe wij ons zullen houden, wat wij doen moeten en wat God van ons vordert, heeft ons Christus niet met minder ijver en klaarheid verduidelijkt. Want waar God in het verbond vordert: "Wandel voor Mijn aangezicht en wees oprecht", daar heeft Christus, toen Hij in deze wereld kwam, oprecht en eerlijk in Gods wegen gewandeld en heeft ons een voorbeeld gegeven, opdat wij Hem navolgen. Want in het geheele leven van Christus — daarom ook des te ijveriger door de Evangelisten beschreven — mogen wij als in een spiegel zien, wat te vlieden en wat na te volgen is, wat Gode welgevallig is en wat Hem mishaaft. Dit bedoelen de woorden van Christus, die wij lezen in het Evangelie van Johannes "Ik ben het licht der wereld; wie Mij volgt, zal in de duisternis niet wandelen, maar zal het licht des levens hebben", Joh. 8. Eveneens: "Ik heb u een voorbeeld gegeven, opdat gijlieden ook doet, gelijk Ik u gedaan heb", Joh. 13. Hierbij past ook het woord uit den brief van Johannes: "Wie zegt, dat hij in Christus blijft, die moet ook zelf alzoo wandelen, gelijk Hij gewandeld heeft", 1 Joh. 2. Tot zoover van het leven of het levend voorbeeld van Christus.

Wat Zijn leer betreft, wie weet niet, dat zij geheel daarheen gericht is om ons eendeels het geloof in God, anderdeels de liefde des naasten in te prenten. Daarmede legt Hij ook de twee voornaamste verbonds, artikelen uit. Want het geloof bouwt op God als op het hoogste goed, vertrouwt Hem als den rechtvaardigen, waarachtigen, getrouwen Weldoener en als Eén, die altoos vriendelijk en goedwillig is tegenover den mensch. En de liefde is de oorsprong der ware onschuld en vroomheid des levens.

18. DE APOSTELN VERKLAREN HET VERBOND

Thans komen wij ook tot de Apostelen, de predikers onzes Heeren Christus, die ook heel hun onderwijs daarhenen richten, dat zij ons

leeren verstaan, welke de natuur en de wil Gods is, hoe Hij alleen goed, rechtvaardig en de Heiland en Algenoegzame (Sjadai) is, hoe Hij ons het beloofde zaad Abrahams, Christus, gegeven heeft, hoe in Hem alleen de zegen, het heil en het leven en ook de verlossing is; eveneens: wie de erfgenamen des testaments en wie de rechte kinderen Abrahams zijn; zoodat men haast denken zou, dat de apostelen met opzet en voorbedachten rade zich voorgenomen hadden dit verbond uit te leggen en over dit verbond te schrijven. Zoo betuigt de apostel Paulus telkens, dat hij geen nieuwe leer brengt, maar dat hij alles, wat hij van het Christengeloof voordraagt, neemt uit de wet en de profeten. Aan de Romeinen schrijft hij in het eerste hoofdstuk: "Paulus, een dienstknecht van Christus, een geroepen apostel, afgezonderd tot het Evangelie Gods, dat Hij tevoren beloofd had door Zijne profeten in de heilige Schriften van Zijnen Zoon", etc., Rom. 1. Insgelijks, als hij zich voor den koning Agrippa en voor den landvoogd Festus verantwoordt, betuigt hij met kracht, dat hij niets geleerd heeft buiten hetgeen tevoren de wet en de profeten geleerd hebben, Hand. 26. Waar nu de apostelen zich op de profeten beroepen en hen aanwijzen als de beginners en leermeesters hunner leer, die zij der wereld prediken van het geloof in Christus, en tevens uit het bovengemelde klaar en zeker is, dat zij, de profeten, de uitleggers van het eenige en eeuwige verbond Gods zijn, zoo kan een iegelijk toch zelf wel uitrekenen, dat dit testament of verbond der gansche heilige Schrift eenige hoofdsom is, met het oog waarop alles gesteld, gericht en geschreven werd.

19. HET VERBOND IS EENIG EN EEUWIG

Uit dit alles volgt nu, in de orde der voorgenomen punten, als derde, dat dit verbond eenig en eeuwig is. Want de Heere zelf spreekt onder andere bondswoorden gansch klaar: "Ik zal Mijn verbond oprichten tusschen Mij en tusschen u en tusschen uw zaad na u, in hunne geslachten, tot een eeuwig verbond, om u te zijn tot een God en uwen zede na u", Gen. 17. Wij hebben tot nu toe duidelijk gemaakt, dat ons Christenen niets van het ware geloof is

ezegd, wat niet ook de ouden voor Christus' geboorte (voorzoover het wezen of de hoofdsom aangaat) gehad en gehoord hebben. Abraham is immers voor de besnijding en voor de ceremoniële wet alleen door het geloof godvruchtig gemaakt, Rom. 4. Daarom heeft Abraham begeerd den dag des Heeren te zien en heeft hem gezien en heeft zich verheugd, Joh. 8, Hij heeft geho opt het eeuwig vaderland te verkrijgen, heeft daarom het aardsche prijs gegeven en verlaten; daarom heeft hij ook geen aardsch en vleeschelijk, maar een eeuwig vaderland verkregen, Hebr, 11 Ook stellen de Heere Christus zelf en zijne apostelen ons allerweg e Abraham voor oogen als een voorbeeld ter navolging in geloof en onschuld, Luc. 19, Rom. 4, Wanneer echter Abrahams geloof en onschuld niet het ware Christengeloof en de rechte Gode welgevallige godsvrucht geweest was, dan zouden de Heere en Zijne apostel en ten onrechte ons die ten voorbeeld gesteld hebben, Hieruit volgt, dat er slechts één verbond en een eenig testament is, slechts één kerk van alle ware heiligen, die er zoo voor als na Christus geweest zijn, slechts één eenige , zich gelijk blijvende, bestendige en onveranderlijke godsdienst van al Gods heiligen, Ps. 14, 13. Hiervoor zou ik thans nog vele getuigenissen der Schrift willen aanhalen, zoo niet de behandeling der zaak op zich zelve, gelijk zij tot nu toe is voorgedra gen, reeds klaar en bevestigd genoeg ware, Wil echter iemand nog door getuigenissen onderwezen worden, hij hoore den Heere in het Evangelie van Mattheus spreken: "Velen zullen komen van Oosten en Westen en zullen aanzitten met Abraham, Izaak en Jacob in he t koninkrijk der hemelen, maar de kinderen des koninkrijks zullen uitgeworpen worden in de buitenste duisternis, daar zal weening zijn en knersing der tanden", Matth. 8. Hoor Christus nog duidelijker in het Evangelie van Johannes spreken van de kerk, die u it de heidenen zou verzameld worden. "Ik heb nog andere schapen, die van dezen stal niet zijn; deze moet Ik ook toebrengen: en zij zullen Mijn stem hooren en het zal worden één kudde en één herder", Joh 10 Hier behooren

nu ook genoemd te worden vee l belangrijke gelijkenissen in het Evangelie, in het bijzonder die van de bruiloft en van den wijngaard. Want de gasten en huurlingen slechts zijn niet meer dezelfde, de bruiloft echter en de wijngaard worden niet veranderd, maar blijven. Zoo is er dan te n allen tijde één en hetzelfde verbond, er worden echter telkens anderen in dit verbond opgenomen, eerst de Joden, daarna, als deze zich ontrouw gedroegen, de heidenen. Hierop doelt ook de gelijkenis van Paulus van den olijfbboom en de wilde takken, Rom. 11 . Want het blijft ten allen tijde dezelfde boom, alleen de takken worden veranderd. Want de natuurlijke tak, dat is het Joodsche volk, wordt afgebroken en weggeworpen, de wilde takken echter, de heidenen, worden ingeplant. Aan de Korinthiërs schrijft de Paulus heel klaar: "Ik laat u weten broeders, dat onze vaderen allen dezelfde geestelijke spijs gegeten hebben en allen denzelfden geestelijken drank gedronken hebben: want zij dronken uit de geestelijke steen - rots, die volgde (na hen kwam), en die r ots was Christus", 1 Kor. 10.

20. OOK AUGUSTINUS BEKENT EEN TESTAMENT

Mocht iemand deze onze leering van het oude testament in twijfel trekken en van oordeel zijn, dat wij haar niet door rechte uitlegging van Paulus' woorden in 1 Korinthen 10 hebben bew ezen, die wete, dat ook Aurelius Augustinus juist met dezelfde woorden van Paulus gestaafd heeft, dat er slechts één testament, kerk en volk Gods voor en na Christus geboorte geweest zijn. Dit is de bedoeling zijner woorden in de 45 ste verhandeling over h et Evangelie van Johannes. "Alle vromen, die er voor de menschwording onzes Heeren Jezus Christus geweest zijn, hebben evenzeer in den toekomstigen Christus geloofd als wij nu in den Gezondene gelooven. De tijden zijn veranderd, niet het geloof. Want wij z ien, dat beide, niet te gelijker tijd, maar door één en dezelfde deur des geloofs, namelijk door Christus, zijn ingegaan. Wij gelooven in onzen Heere Jezus Christus, geboren uit eene maagd, en dat Hij gekomen is in het vleesch, geleden heeft en ten hemel g evaren is. Dat alles tesamen gelooven wij reeds vervuld en geschied te zijn, gelijk dan ook de woorden den verleden tijd

uitdrukken. Juist in dezes Enigen geloofs gemeenschappelijke eenigheid en in hetzelfde gezelschap met ons zijn de heilige vader en, die geloofd hebben, dat Christus zou geboren worden uit eene maagd, dat Hij zou lijden, opstaan en ten hemel varen. Hier hooren wij alleen dit verschil: "Hij zal komen", en: "Hij is gekomen". Daarom maakt het ééne geloof tot één volk, hen namelijk, die geloofden, dat Hij zou komen en ons, die nu gelooven, dat Hij gekomen is. Zoo spreekt ook de apostel, zeggende: "Dewijl wij nu hebben denzelfden Geest des geloofs, gelijk geschreven is: Ik heb geloofd, daarom heb ik esproken, zoo gelooven ook wij, daarom spreken wij", 2 Kor, 4. In dit getuigenis spreekt de profeet: "Ik heb geloofd, daarom heb ik gesproken", Ps. 116. De apostel echter zegt: "Zoo gelooven ook wij, daarom spreken wij." En opdat men goed zoude weten, dat slechts één eenig geloof dat der ouden en het onze is, zoo hoor, hoe hij er aan toevoegt: "Daar wij nu hebben denzelfden Geest des eeloofs, zoo gelooven ook wij." Op gelijke wijze zegt hij op een andere plaats "Ik laat u weten, broeders, dat onze vaders dezelfde eestelijke spijs gegeten hebben", enz., 2 Kor. 10". Hier haalt Augustinus de geheele bovengemelde plaats aan. En op een andere plaats over Johannes spreekt hij over de kerk en zegt: "Zij, die gebaard heeft Abel, Henoeh, Noach en Abraham, diezelfde heeft ook gebaard Mozes en andere profe ten na hem tot op de komst van Christus; en zij, die deze vromen heeft gebaard, deze zelfde heeft ook de apostelen en onze martelaren, ja alle goede Christenen gebaard. Die allen samen zijn uit de ééne geboren, zijn burgers van één staat, die denzelfden st rijd en dezelfde moeite dezer pelgrimschap hebben geleden, welke ook nu velen lijden en de overigen tot aan het einde der wereld lijden zullen", enz. Uit dit alles blijkt toch wel duidelijk, dat er slechts één kerk en testament is der ouden en van ons.

21. VANWAAR DE NAMEN OUD- EN NIEUW TESTAMENT STAMMEN

Er worden echter veel plaatsen en getuigenissen in de heilige Vanwaar de Schrift gevonden, die op het eerste gezicht den indruk maken, alsof twee testamenten, tweeeërlei geest en twee volken of twee kerken

scherp van elkaar onderscheiden, gelijk men b.v. in Jeremia leest: "Ziet, de dagen komen, spreekt de Heere, dat ik een nieuw verbond zal oprichten met het huis Israëls en met het huis van Juda, niet naar het verbond, dat Ik met hunne vaders gemaakt heb", etc. Jerem. 31. En in Ezechiël: "Ik zal u een nieuw hart en een nieuwen eest geven", Ezech. 36. Eveneens in den brief aan de Galaten, het 4de hoofdstuk: "Deze zijn de twee verbonden." Daar nu alzoo geschreven staat, is het noodzakelijk, dat ik thans ga aantonen, hoe en waarom alzoo geschreven is, en hoe het moet verstaan worden. In de eerste plaats is het zeker, dat de namen oud - en nieuw testament, een nieuwe geest, een nieuw of ander volk, niet uit de hoofdsom, uit de substantie en het wezen d'zes verbonds opkomen, maar uit verscheiden bijkomstige stukken, die met der tijd vanwege de hardnekkigheid des Joodschen volks er bij gekomen zijn; niet dat zij eeuwig duren of tot zaligheid noodzakelijk zijn zouden, maar om dit hardnekkige volk te dienen als voor een tijd toegevoegde stukken, zonder welke overigens het verbond alleen de zaligheid uitwerken kon. Van dien

22. VAN DE CEREMONIËN

aard zijn de Ceremoniën, namelijk het Aaronitische priesterschap, de wetgeving van de verschillende soorten van offeranden en reinigingen, van de feesten, van het onderscheid der spijzen, van de oprichting des tabernakels en talloze andere dergelijke stukken. Want zulke stukken hebben de heiligen van den oudsten tijd, Henoach, Noach, Abraham, Izaak, Jacob, Jozef en anderen niet gehad, en toch zijn zij, alleen door het geloof, Gode zeer welaangenaam geweest, door welk geloof zij ook, en niet door de ceremoniën, het heil verkregen hebben. Daarom spreekt ook Paulus tot de Galaten: "De beloftenissen zijn tot Abraham en zijn zaad gesproken. Hij zegt niet: den zaden, als van velen, maar: uwen zede, als van éénen, hetwelk is Christus.' Paulus doelt hier op de belofte: "In uwen zede zullen gezegend worden alle geslachten des aardrijks." "Ik zeg echter: het testament, dat tevoren van God op Christus bevestigd is, wordt door de wet, die na vier honderd en dertig jaren gekomen is, niet krachteloos

gemaakt, om de belofenis te niet te doen", Gal. 3. Zoo zijn dus de aarts vaders (de oer -ouden) door het verbond, dat is door h et geloof, door de genade of belofte Gods zalig geworden, en niet door de ceremoniën. Want gelijk Abraham Dien geloofd heeft, die gesproken had: "In u, dat is in uwen zade zullen gelukzalig worden alle volken", zoo hebben de heilige vaderen, die voor Abrahams tijden geweest zijn, Hem geloofd, die gesproken had: "Het zaad der vrouw zal der slang den kop vermorzelen".

23. WAAROM DE WET GEGEVEN IS

Nu zegt gij: Ik hoor wel, dat de wet geen nut doet, tevergeefs door God is ingezet, geheel en al dwaze en onvruchtbare poging is! Dat zij verre! Waar echter het hart van het zaad Abrahams, dat is der Joden, in Egypte door het langdurig wonen bij de afgodische Egyptenaren, verslechterd, vergiftigd en verkeerd geworden was, zoodat zij niet slechts van dag tot dag het aloude verbond vergaten, maar ook hoe langer hoe boozter werden en aan de Egyptische afgoderij en andere heidensche ongoddelijke gebruiken, offeranden, ceremoniën en heiligdommen waren toegevallen, daar heeft het den goeden en wijzen God goed gedacht, het verbond met eenige stutten en toevoegsels te hulp te komen, opdat het in dit volk niet geheel zou te gronde gaan. Daarom heeft Hij allereerst de korte verbonds- artikelen van het oude en eerste verbond weder herhaald en vernieuwd, doch nu dezelve met veel meer woorden verduidelijkt, ze met Zijn eigen vinger in steenen tafelen geschreven, en heeft in deze in het geheel geen ceremoniën genoemd. Want geloovigen lieden waren deze verbondstafelen genoeg. Nadat echter de Joden ontrouw en oneerlijk tegenover God, Zijn verbond en Zijn wet zich gedragen hadden, wierp Hij hun het juk en den last der ceremoniën op den nek, die de ouden tot nu toe niet gehad hadden. Hij deed het echter dààrom, dat Hij hen van vreemde goden, afgoden, afgodenoffers zou afwenden, verordende hun alzoö eigene en bijzondere offers en gebruiken, die zij Gode moesten brengen, die Hij Zich ook welgevallen liet, zoo ze slechts uit geloof geschieden, maar die Hij weinig achtte, wanneer

ze zonder geloof uitgeoefend werden. Met zulk een toevoegsel nu wilde God het verbond te hulp komen, en het geheimenis van Christus in beelden Zijn volk voorafbeelden. Dat dit de oorzaak der ceremoniën is, hebben wij niet uit ons zelf uitgedacht, maar uit de Schrift en de oude leeraren genomen. Want Tertullianus, in het tweede boek tegen Marcion, c. 18, spreekt "Niemand berispe het in God, dat Hij den zwaren last der offeranden en plechtigheden en de tijdroovende nauwkeurigheden der offergaven het volk opgelegd en geboden heeft, alsof Hij een groote begeerte daarnaar had, terwijl Hij toch zoo duidelijk door Jesaja, c. 1, gesproken heeft: Wat heb Ik aan de veelheid uwer offeranden? Wat is het Mij nut? Wie heeft dat ooit van u geëischt? Maar een iegelijk overwege bij zichzelf, dat dit uit bijzonderen, wijzen raadslag Gods is geschied. Want God heeft met zulke diensten het volk, dat anders geheel geneigd zou zijn tot afgoderij en afval, tot Zijnen dienst willen verbinden; daarom heeft Hij hun bevolen zulke dingen Hem ten dienste te doen, alsof men Hem daarmede een liefdedienst bewees, opdat zij het niet den afgoden zouden doen, en zich verzondigen. Daartoe heeft Hij met inzettingen al hun doen en laten buitens - en binnenshuis, zelfs ten opzichte van het vaatwerk, dat zij dagelijks gebruikten, zoo nauwkeurig omschreven en ingeperkt, dat hun de geboden altoos door bij alles voor oogen stonden, ja dat zij geen ogenblik den tijd hadden hunne oogen van God af te wenden." Tot zoover de woorden van Tertullianus. Voorzoover nu betreft de tien geboden en de algemeen vrede en welvaart, de algemeene gerechtigheid en uiterlijke regeering, is er geen onderscheid van Gods testament en volk. Want in beide deelen (oud en nieuw) is het voornaamste, de substantie en het eigenlijke wezen des testaments: de liefde Gods en des naasten, geloof en trouw. Het onderscheid echter, waardoor het testament, dat overigens voor alle godzaligen een en hetzelfde is, oud en nieuw, vleeschelijk en geestelijk genoemd wordt, is voortgekomen uit de gemoederen der menschen en uit de bijkomstige stukken, die toegevoegd zijn om de verkeerdheid der gemoederen

tegen te gaan en te overwinnen. Het ééne testament wordt oud genoemd met het oog op het andere volgende nieuwe. Nu leert echter het nieuwe testament niets anders dan hoe ons onze zonden van Godswege door Christus vergeven worden en hoe men God met geloof en liefde vereeren zal. Deze artikelen worden even goed in het oude testament geleerd als in het nieuwe, zoodat dit testament om die oorzaak kan noch mag nieuw genoemd worden, daar het niets nieuws leert, en Johannes zelf in zijnen brief schrijft: "Broeders, ik schrijf u geen nieuw gebod, maar een oud gebod, dat gij van den beginne gehad hebt", etc., 1 Joh. 2. Het wordt nieuw genoemd, voornamelijk daarom, dat het Christus alleen predikt, die alle afschaduwingen heeft vervuld, de ceremoniën beëindigd en om zoo te zeggen een nieuw licht in de wereld gebracht heeft. Verder wordt het ook daarom nieuw genoemd, omdat de oude religie, die er was voor de wet in de zalige tijden der heilige patriarchen, vernieuwd en door Christus duidelijker verklaard, nu als nieuw en als een helder licht, met ter-zijde-stelling van de schaduwen der wet, wederom te voorschijn gebracht is. Verder ook, omdat Hij in dit oude verbond de heidenen als een nieuw volk heeft opgenomen, wier God en Heiland Hij door Christus ook zijn wil. Zoo heeft ook Paulus hiervan gesproken in het 8ste hoofdstuk aan de Hebreëen en in Ephesen 2.

24. VAN HET VLEESCHELIJK EN GEESTELIJK ISRAËL

In denzelfden zin noemt de Schrift het volk Israël een vleeschelijk volk, niet alsof ook zij een vleeschelijk volk waren, die in het verbond Gods door het geloof volhardden, maar slechts zij, die zich meer op de vleeschelijke dingen verlieten dan op de wel gegronde geestelijke verbondsartikelen en de beloften Gods. Daarvan geeft duidelijk getuigenis de apostel Paulus, die aan de Galaten niet slechts heeft geschreven: "dit zijn de twee testamenten", maar tevoren duidelijker heeft gesproken: "Zegt mij, gij, die onder de wet zijn wilt, hoort gij de wet niet? Want er staat geschreven, dat Abraham twee zonen had, éénen uit de dienstmaagd en éénen uit de vrije", Gal. 4. Want uit deze woorden besluiten wij ten eerste, dat zij het vleeschelijk

Israël zijn, die onder de wet willen zijn. Daaruit volgt, dat niet het geheele zaad Abrahams onder de wet en vleeschelijk is. Want die zijn het vleeschelijk zaad Abrahams, die de wet of de ceremoniën zonder kennis en geest en daardoor vertrouwen vertrouwen te worden. Overigens hebben ook de ceremoniën hun geestelijke betekenis, die Paulus in den brief aan de Hebreëren in nuttigen, voortreffelijken arbeid uiteengezet heeft. Het vleeschelijk Israël echter heeft de bedoeling en den geest der ceremoniën of niet ter harte genomen of niet verstaan. De ware kinderen Abrahams zijn vrij en verlaten zich op het geloof en den Geest. En zulk een recht geestelijk Israël is er ook voor Christus' geboorte geweest. Daarom stellen die de zaak niet recht en naar waarheid, die de geheele quaestie slechts bezien en beoordeelen van uit het ééne oogpunt, gelijk zij doen, die, niet zonder smaad der uitverkorenen, alle heiligen Gods, die er voor de komst van Christus geweest zijn, tellen en rekenen onder het vleeschelijk Israël. De zulken willen niet inzien, dat deze naam alleen van toepassing is op hen, die zich op het vleesch of de letter verlaten, niet echter op degenen, die zich gronden op den Geest en de waarheid.

Opdat echter niemand zich zal kunnen beklagen, dat men hem met listen en verborgen woorden en ingewikkelde redeneeringen om den tuin wil leiden, wil ik thans, boven hetgeen overigens onze meening genoeg staft, nog drie getuigenissen van drie mannen, krachtig en dierbaar in het geloof, te berde brengen, die tesamen eenstemmig betuigen, dat Israël ook een geestelijk volk gehad heeft, en dat de profeten hetzelfde van de wetboeken geleerd hebben, wat de apostelen geschreven hebben. De eerste getuige is Jeremia, die in het 7de hoofdstuk aldus schrijft: "Zoo spreekt de Heere Zebaoth, de God Israëls, doet uwe brandofferen tot uwe slachtofferen, en eet vleesch. Want van brandofferen en slachtofferen heb Ik met uwe vaderen niet gesproken, noch hun geboden, toen Ik hen uit Egypteland uitvoerde; maar deze zaak heb Ik hun geboden, zeggende: hoort naar Mijne stem, zoo zal Ik u tot een God zijn en gij zult Mij tot een volk zijn;

en wandelt in al den weg, dien Ik u gebieden zal, opdat het u wel ga." Uit deze woorden kan een ieder wel verstaan, welke leer aangaande het gebruiken der wet de profeten verkondigd hebben, en wat de hoofdsom is van alle geboden Gods, namelijk gehoorzaamheid en liefde jegens God, dat is het ware rechte geloof, waardoor de heiligen Gode behagen, niet door gebruik der wet of ceremoniën. Die heeft de Heere ook wel geboden, maar met geheel andere bedoeling, namelijk, opdat ze een steunsel zouden zijn in dit verdorven volk, om hen eeniger wijze van afgoderij af te trekken en hen aan Hemzelf door het geloof geheel te verbinden, en niet om de Zijnen door de ceremoniën vroom te maken, maar om de rechte godsvrucht, in Christus ons medegedeeld, tevoren af te beelden. Als vele Israëlieten dit echter niet wilden verstaan, werden zij hierover door de profeten bestraft. Zoo heeft dus den Heere de geest en niet het vleesch in Israël behaagd. Derhalve heeft Hij ten allen tijde ook voor Christus' komst onder Zijn volk een geestelijk Israël gehad, gelijk daaruit blijkt, dat Hij het vleeschelijk Israël zoo ernstig bestraft. Daarom getuigt de heilige martelaar Stephanus in de Handelingen der Apostelen in het 7de hoofdstuk met veel woorden der oude vaders, dat het geloof in God onder en na de wet Gode behaagd heeft en niet de ceremoniën, en dat de heilige patriarchen en profeten allen tesamen, ja alle vromen voor Christus' komst, God met geloof en oprecht vroom en onschuldig leven hebben vereerd, niet met uiterlijke dingen. Zie, daar hebt gij een geheel geestelijk en gaarne gewillig volk. Deze zelfde leer drijft ook Paulus in zijn brief aan de Hebreëen in het 11de hoofdstuk, waar hij op dezelfde wijze als Stephanus het voorbeeld van alle heilige vaders van den aanvang der wereld tot op Christus aanhaalt, om aan te toonen, dat zij Gode door het geloof hebben behaagd en Hem met het geloof hebben gediend. Waar deze dingen nu alzo zijn, kan men wel zien, dat wij geen scheiding maken kunnen tusschen de namen oud- en nieuw testament, vleeschelijk en geestelijk volk, het testament en de kerk der ouden en de onze. Eén eenige

geest slechts is beiden gemeen. Waar Hij echter een nieuwen geest door de profeten belooft, wordt de geest nieuw genoemd om de wille van hen, die verouderd in zonden om hunne boosheid naar Babylonië weggevoerd werden. Daatoe wil de profeet ook den rijkdom, dien de geloovigen in den Geest van Christus hebben verkregen, met het woord "nieuw" uitdrukken, opdat wij daaronder een geheel voornamen en volkomen Geest verstaan zouden. Hiermede hebben wij genoeg gezegd daarvan, dat er een eenig en eeuwig testament is en uit welke oorzaak de namen "oud" en "nieuw" gegeven zijn.

25. WELKE ONDERSCHIED ER IS TUSSEN DE VADEREN EN ONS

Opdat echter niets onduidelijk blijve, wil ik nu ook aanwijzen het onderscheid tusschen de aartsvaders en ons, ook, waarin wij in zekeren zin meer bevoorrecht zijn dan zij. Ten eerste zijn wij, die na Christus' komst een volk Gods heeten, hierom gelukkiger en meer bevoorrecht dan die onder de wet waren, dat wij van allen last der ceremoniën ontheven zijn, God in den geest dienen naar de allereerste religie der overoude vaders, die God ook gelijk als wij, zonder wet en ceremoniën in het geloof en in onschuld des levens gediend hebben. Vervolgens hierom, dat wij ons nu verheugen mogen in de volle ontdekte waarheid, daar Christus onze Heere alles in de wet en de profeten heeft vervuld en het heilig Evangelie met zijn helderen glans alle schaduwen verdreven en alle afbeeldingen (figuren) tot werkelijkheid gemaakt heeft. En dat wij voortreffelijker (meer bevoorrecht) zijn dan alle ouden vóór Christus ooit waren, bestaat hierin, dat wij gelooven en met vreugde belijden, dat God ons Christus Jezus gegeven heeft, in wien alle hemelsche schatten zijn, die ons ook met Zijnen Geest rijkelijk heeft begiftigd, Gods eer en rijk, de waarheid en de gerechtigheid op den ganschen aardbodem bij en onder alle volken uitgebreid; ja alles op het allervolkomenst vervuld en volbracht, waarop de heilige vaders met groot verlangen hebben gewacht. Daarom sprak de oude Simeon in den tempel, als hij het kindeke Jezus in de armen kreeg, met groote vreugde: "Nu laat Gij, Heere, Uw dienstknecht gaan in vrede naar Uw woord. Want mijne oogen

hebben Uwe zaligheid (Uwen Heiland) gezien, die Gij bereid hebt voor het aangezicht van alle volken, een licht tot verlichting der heidenen en tot heerlijkheid van Uw volk Israël", Luc. 2.

26. WAT DE BEDOELING IS VAN DE 5e HOOFDSTUK VAN MATTHEUS

Nu beroepen velen zich hier op het 5de hoofdstuk van Mattheus, niet willende zien, dat de Heere Jezus in deze schoone en Goddelijke prediking niet Mozes of de profeten tegenspreekt, alsof die anders bedoeld en geleerd zouden hebben dan de Christelijke leer bedoelt en leert. Maar Hij wil op die plaats het gebrek, de dwaling en het misverstand van het volk beteren en hun leeren, wat de rechte aard en eigenschap, het rechte verstand der wet is, Want de hardheid van hart en goddeloosheid der menigte, de gierigheid en onwetendheid der priesters en farizeën heeft al wat vroom en heilig is verdorven en vervalscht, Daarom heeft Christus, dadelijk bij het begin, voor Hij begon de wet uit te leggen en van de valsche pharizeesche uitlegging te zuiveren, betuigd en gesproken: "Tenzij dat uwe gerechtigheid overvloediger zij dan die der schriftgeleerden en pharizeën, zoo kunt gij niet in den hemel komen." Daarom heeft de Heere Christus in Zijne prediken niet den geest der wet en der profeten, maar dien der pharizeën bestreden; gelijk daaruit blijkt, dat Hij begint met deze woorden: "Ik ben niet gekomen de wet of de profeten te ontbinden, maar te vervullen." Zoo leert dan Christus in deze prediking, dat de wet de wil Gods is, welke wil volkomen heilig, louter en eens reinen geestes is, waarom ook door de wet het gemoed en het hart, de innerlijke kracht, de geest en de ziel des menschen opgeëischt wordt, zoo geheel, dat hem ook de begeerte afgesneden en door de wet de geheeld mensch ten volle Gode toegeëigend wordt. Dewijl echter zulke volkomen louterheid en reinheid bij den mensch, die een en al vleesch is, niet gevonden wordt, moet volgen, dat de geheele prediken van Christus daarop gericht is, dat Hij ons tot zelfkennis brengt, opdat wij van nu aan niets van onszelf verwachten en ons voortaan geheel en al op de barmhartigheid Gods verlaten; daarbij echter niettemin al ons doen en laten naar den eenigen en

gansch reinen en heiligen wil Gods richten, ons niet slechts gemakkelijk er van af maken, maar met al ons vermogen getrouw beijveren de wet te houden. En dit heet dan ijverig wandelen voor de oosten des heiligen Gods, die Zelf de heiligheid is en wil, dat wij heilig zijn.

27. 2 COR.3 OVER DEN GEEST EN DE LETTER

In hetzelfde misverstand misleiden velen zich met het woord van de Paulus in 2 Kor. 3. Zij willen niet inzien, dat de apostel tegen de valsche gezanten schrijft, die de wet en de gebruiken der wet (gelijk men duidelijker in andere brieven ziet) der kerk van Christus opleggen wilden. Tegen hun verkeerd geloof, ja goddeloosheid, laat hij schijnen den helderen glans des heiligen Evangelies Christi, dat veel klaarder en heerlijker is dan de wet. Hij spreekt daar echter niet van de geheele wet, maar alleen van dat deel der wet, dat verbleekt en verdwijnt. Zoo zegt hij dan ook niet, dat de geheele wet en al de profeten niet dan vleesch en letter zijn. Hij bedoelt met "geest" op die plaats niet eens iegenlijken phantasie of inbeelding, gelijk sommigen dat alles een geest noemen durven, wat hun in den zin komt, en "letter" noemen zij de klare schrift, ja alles wat met hun geestdrijverij en booswichterij in strijd is. Maar hij bedoelt met "geest" den Heere Jezus zelf, die de vervulling der wet is tot gerechtigheid voor allen, die op Hem betrouwen.

28. De leer der Hebionieten (Ebionieten)

Sommigen beschuldigen ons, daar wij slechts één testament, verbond en volk Gods belijden, van de ketterij der Ebionieten. Men bemerkt echter wel bij hetgeen ze zeggen, dat zij nooit geweten hebben, wat de leer en de houding der Ebionieten geweest is. Eusebius in zijn Kerkelijke Historie, boek 3, cap. 27, schrijft van de Ebionieten, dat zij de wet in allen deele voor de zaligheid noodzakelijk geacht hebben, bevolen hebben die te houden, daar het geloof van Christus alleen niet genoegzaam ter zaligheid was. Daarom drongen zij zoo hevig aan op het houden van het uiterlijk vleeschelijk gebod, erkenden de brieven van Paulus niet, en dreven nog vele andere godslasteringen, van welke ook Irenaeus, Tertullianus en Augustinus op dezelfde

wijze als Eusebius schrijven. Uit dit alles kan een ieder wel begrijpen of wij Ebionitischen dan wel Christenen zijn.

29. VAN HET WOORD IN DEUT.5

Thans willen wij ook spreken over de woorden des Heeren in Deut. 5, die aldus luiden: "De Heere onze God heeft een verbond met ons gemaakt aan Horeb. Dat heeft de Heere niet gemaakt met onze vaders, maar met ons, wij die hier heden allen levend zijn." Onder de vaders, hier genoemd, verstaat echter ook de heilige Augustinus in zijn boek over Deuteronomium, quaestio 9, niet Abraham, Izaak en Jacob, maar de vaders, die in de woestijn neergeslagen waren en tot de belofte niet kwamen. Johannes Oecolampadius zegt, dat het een eenig, eeuwig verbond is, maar dat het met der tijd telkens weer anders, namelijk in andere vorm, is ingericht en verordend. Toch ziet hij hierin eenig onderscheid, dat God met Abraham alleen door woorden een verbond gemaakt en van hem niets dan eehoorzaamheid geëischt heeft; terwijl Hij met Mozes door teekenen en wonderen gehandeld heeft, die niet slechts aan den leidsman en het hoofd zijn bekend gemaakt, maar aan de geheele menigte des volks geopenbaard. "Daartoe heeft Hij", aldus Oecolampadius, "het Verbond, met Mozes opgericht, met veel wettische gebruiken en bijvoegselen omlijst, die echter ten slotte toch alle in het wezen der zaak toepassingen zijn van de tien geboden", etc.

30. VAN GELUK EN ONGELUK DER HEILIGEN

Men komt echter ook met deze tegenwerping, dat de belofte van het land Kanaän en verder al hetgeen geschreven is van oorlog en overwinning, van geluk, heerlijkheid en rijkdom des Joodschen volks, voor de Christenen niet zijn, wien immers niets dan smaadheid, lijden, kruis en ellende beloofd is, daar van hen geschreven staat "Allen die godzaliglijk in Christus Jezus willen leven, die zullen vervolgd worden", 2 Tim. 3. Hierop kan gemakkelijk worden geantwoord. Want niemand kan loochenen, dat de belofte van het land Kanaän niet aan een bepaalde plaats is gebonden. Ook dit echter moeten allen toestemmen, dat ook den heidenen beloften van uitwendige dingen geschonken zijn. Ja, Abraham, wien de belofte van het land

Kanaän gegeven werd, heeft niet een schoenbreed ontvangen, en toch heeft hij groots have en goed bezeten gelijk ook zijn nakomelingen Izaak, Jacob en Josef. Want hoewel ook aan dezen het beloofde land niet gewerd, zijn ze toch zeer vermogend en rijk geweest. God heeft blijkbaar daarmede willen aantonen, dat Hij een volk, dat Hem vreesde, niet zou verlaten; al gaf Hij hun dan het land Kanaän niet, zoo gaf Hij hun toch iets anders. Zulke beloften nu van uiterlijke dingen vindt men veel in beide testamenten, Ps. 36, Matth. 6, Hand. 17 en 14, Hebr. 13. Daarom is er in dit opzicht een verschil of scheiding tusschen de twee volken. Wat men verder van het geluk, den vrede en de rust der oude vaders en van het Joodsche volk in het midden brengen moge, zeker is, dat zij niet altijd, zooals men meent, goed geluk gehad hebben. Want ook zij zijn door veel kruis en droefnissen in het koninkrijk der hemelen ingegaan. Wie toch weet niet welken grooten jammer de vrome Abraham geleden heeft in zijn vreemdelingschap en in zijn heen en weer trekken? Van andere gevaren en droefnissen zonder tal wil ik zwijgen. Jacob de patriarch heeft in geen geluk en vreugde geleefd, die hem niet door veel kommer en leed werden verbitterd. Het lijden en kruis van Mozes, Jozua, Samuel, David en andere vooraanstaande oprechte mannen heeft maat noch getal. Ja er is niemand, die naar waarde en noodzakelijkheid hunne ellende, jammer, kommer en moeite, van 's Heeren wege geleden, zou kunnen vertellen, daar toch de heilige Bijbel dat in veel boeken nauwelijks heeft kunnen volbrengen. Waarlijk, het Joodsche volk heeft niet minder vervolgingen en martelingen geleden van zijn eigen koningen en van andere goddelooze buitenlandsche tyrannen om de wille van het geloof en de waarheid, dan de kerk van Christus van de goddelooze keizers heeft moeten dulden. Want gelijk de Christelijke kerk Nero, Domicianus, Maxentius, Julianus, Decius, Severus, Valerianus en Diocletianus gehad heeft, zoo heeft de Joodsche, dat is de geloovige kerk vóór Christus' geboorte Pharao, Achab, Joas, Manasse, Jehojachim, Zedekia, Nebukadnezar

en Antiochus gehad. Ja, dermate zijn zij in alle kruis geoefend, dat hunne priesters en profeten onzer martelaren, ja der heiligen apostelen voorbeelden geworden zijn en van Christus zelf ons tot voorbeelden voor oogen zijn gesteld. Immers, aldus spreekt de Heere in Mattheus: "Zalig zijn, die vervolgd worden om der gerechtigheid wil; want hunner is het koninkrijk der hemelen; zalig zijt gij, als de menschen u om Mijnentwille vervolgen; verblijdt en verheugt u, want uw loon is groot in de hemelen; want alzoo hebben ze vervolgd de profeten, die voor u geweest zijn",

31. VAN KRUIS EN LIJDEN

Matth. 5. Daarbij is het zeker, dat vele duizenden heilige menschen godzalig voor God geleefd hebben, die

daarom niet in de ellende gedreven of om des geloofs wille gedood zijn. Daarom heeft Paulus deze uitspraak: "Allen, die godzalig in Christus Jezus leven willen, die zullen vervolgd worden", 2 Tim. 3, niet als een algemeene wet en regel, doch veel meer als een troost terneer geschreven voor al diegenen, die om de waarheid lijden. Daar zijn ook verschillende soorten van vervolging. Niet alleen hij lijdt vervolging, die in de gevangenis geworpen, gehangen, onthoofd, verdronken, verbrand of op andere wijze jammerlijk gedood wordt, maar ook hij, die door menigerlei smart, angst en nood verzocht wordt, hetgeen meestal diegenen wedervaart, die overigens, wat het uitwendige aangaat, in goede rust en zekerheid zitten. Zoo is de apostel Paulus dikwijls veilig geweest voor de woedende vervolgers en vijanden der waarheid, dikwijls hebben de Christenen zich eerlijk en wel jegens hem gedragen, dikwijls heeft hij lichamelijke verkwijking en rust gehad, terwijl hij niettemin in het hart zorg, angst, kommer en veel droefheid leed. Want ieder recht Christen gaat het lijden van andere vromen, al raakt het zijn eigen lichaam niet, toch ter harte; gelijk Mozes zooveel leed droeg om zijn armen volk, dat hij Egypte verliet en in de ellende trok. Zoo heeft ook de apostel gesproken: "Wie is er zwak, dat ik niet zwak ben? Wie wordt er eërgerd, dat ik niet brande?" Hebr. 11, 2 Kor. 11. Zoo weet menigeen, dat het veel geringer smart is éénmaal door het zwaard

edood te worden dan door veel leed en droefheid weg te kwijnen. De vervolging bestaat dus niet alleen in zwaard en strop, maar ook in allerlei lijden, dat in rechte zaken om Gods wille geleden wordt. Op dezelfde wijze spreekt ook Augustinus hiervan in het 2e boek, het 13e cap., tegen Gaudentius.

32. OORLOG, OVERWINNING EN VREDE DER KERK

Wat verder krijg, vrede, zege en heil der Christenen betreft, heeft vrede Jesaja in die hoofdstukken (bijzonderlijk in het 49ste), waarin hij al de kerken, die uit de geheele wereld vergaderd zijn, beschrijft, haar niet geheel en ten allen tijde aan zwaard en brand onderworpen en haar van alle geluk, zege en vrede beroofd. Want hij zegt ook klaar, hoe koningen in de kerk zouden komen en haar zouden beschermen en onderhouden. Hetzelfde vindt men ook in den 2den en den 47sten Psalm. Zoo schrijft de heilige Augustinus in het 5de boek van "de stad Gods" van veel geluk, overwinning, vrede en heil der kerk, gelijk zij die onder verscheidene christelijke koningen gehad heeft. Desgelijks in het 22ste boek tegen Faustus den Manicheër disputeert hij veel over den krijg, over het recht tot of de oorzaken van den oorlog, van het 73ste hoofdstuk af tot op het 80ste. Maar het is mijn voornemen niet dit onderwerp thans verder uit te werken. Ik heb tot hertoe slechts willen uiteenzetten, wat voor voorwaarden of bondsartikelen dit verbond heeft, wat voor kracht ze hebben, dat dit verbond eenig en eeuwig is, vanwaar hem de namen "oud" en "nieuw" komen en hoe men verschillende tegenwerpingen kan beantwoorden. Nu wil ik verder nog spreken over de ceremoniën, waarmede het verbond gesloten, bevestigd en bezworen is.

33. Hoe het Verbond werd opgericht en bezworen.

Wanneer men in den over-ouden tijd een verbond wilde sluiten of bevestigen, zoo namen ze een ram of een var of een geit, hieuwen die in twee deelen en legden die deelen tegenover elkaar, gingen dan daar tusschen door en riepen God tot getuige, Hem biddend, dat Hij hen alzoo zou in stukken houwen en dooden, als die dieren, daar tegenwoordig, in stukken gehouwen waren, indien zij dit verbond niet trouw en eerlijk hielden. Datzelfde vindt gij in Genesis 15 en

Jeremia 34. Tegenwoordig hebben wij den eed in de plaats van deze ceremoniën. Want, nadat de bondsartikelen voorgelezen zijn, staan zij, die zich verbinden willen, op, heffen hun hand hemelwaarts tot God, beloven, dat zij, hetgeen hun voorgelezen is, trouw, waar - achtig, eerlijk en zonder eenig listig voorbehoud willen houden, en daarbij bidden zij, dat God hen en helpe; dat wil zooveel zeggen als: houden wij het niet zooals het behoort en zooals wij moeten, zoo bidden wij, dat God ons nimmer meer helpe, maar ons straffe en doode etc. Op zoodanige wijze van verbondssluiting heeft nu God ook bij dit Zijn verbond het oog gehad en het daarom met het bloed der besnijdenis gesloten en opgericht. Ook heeft Hij de uitlegging der bloedvergieting of dezer ceremoniën daarbij gevoegd, en esproken: "Een iegelijk knaapje, dat aan zijn voorhuid niet besneden wordt, diens ziel zal uit zijne volken uitgedelgd worden", Gen. 17. Hetgeen nu niet slechts op de voorhuid, maar op het geheele verbond moet toegepast worden, namelijk, dat een iegelijk, die dit verbond niet getrouw en eerlijk houdt, door God met eeuwigen vloek zal gedood worden. Want dit ligt klaar in het woord, dat God volgen laat: "daarom, dat hij Mijn verbond gebroken heeft", Gen. 17. Nu verachten en verbreken zij het verbond, die aan de wet en het verbond zich niets laten gelegen liggen en daarom het verbondsteeken als van nul en geener waarde nalaten, of die, zoo het ook al niet nagelaten, maar aangenomen wordt, toch later in het geloof niet volharden en met hun goddeloos, ruw leven schandelijk en onoprecht met God en Zijn verbond omgaan.

34. De kinderen, die zonder hef bondsteeken gestorven zijn.

Hieruit besluiten wij tevens in het voorbijgaan, dat de kinderen, die, uit geloovige ouders geboren, sterven vóór zij het levenslicht aanschouwen of voordat hun het bondsteeken mag en kan toebediend en zij alzoo onder het volk Gods opgenomen worden, door deze uitspraak niet kunnen verdoemd worden. Want deze uitspraak geldt degenen, die het verbond verachten en niet houden, als ze tot hunne jaren komen. Daarom gelooven wij, dat zulke kinderen door de genade en barmhartigheid Gods zalig worden,

welke zaligheid ongetwijfeld ook die hun niet betwisten, die ze beoordeelen naar hun opname in de kerk door de sacramenten.

35. BETEKENIS DER BESNIJDENIS

Verder heeft de besnijdenis een bijzonder geestelijke beteekenis. Want Paulus spreekt: "Het testament heeft geen kracht zolang hij leeft, die het testament gemaakt heeft", Hebr. 9. Nu heeft echter God het testament gemaakt; zoude dus het testament kracht hebben, zoo moest God sterven. Daar Hij echter onveranderlijk en onsterfelijk is, heeft Hij zich daartoe begeven, dat Hij het zaad Abrahams aannam. In dit zaad heeft Hij nu geleden en bloed vergoten, dat is naar den aangenomen menschelijken aard en naar Zijn menschelijke natuur is Hij gestorven, opdat Hij het testament zoude van kracht maken, Opdat echter ook de ouden, die ook in het testament en verbond waren, van dit geheimenis kennis zouden hebben, heeft Hij ingesteld, dat het zaad van Abraham besneden werd, daardoor afbeeldende, dat het ware zaad Abrahams, d. i. Christus, lijd en zou, Zijn bloed vergieten, sterven en het testament bekrachtigen. Waarom onze Heere Jezus in het Evangelie van Mattheus, als Hij van het nieuwe testament of bondsteeken spreekt, getuigt: "dat is Mijn bloed, het bloed des nieuwen testaments, dat voor vel en vergoten wordt tot vergeving der zonden", Matth. 26. Daarom was het ook noodwendig, dat het

36. VAN DE SAKRAMENTEN

oude bondsteeken veranderd werd en een nieuw ingezet. Want nadat door den dood van Christus alles was vervuld en het testament van kracht geworden, moesten ook noodwendig de teekenen, die immers toekomstige dingen beduiden, afgeschaft en in hun plaats teekenen esteld, die verkondigers waren van geschiede dingen, namelijk dat het bloed reeds vergoten, het verbond bezegeld, vergeving der zonden reeds aangebracht was, hetgeen ons nu door den doop en het nachtmaal van Christus voor oogen gesteld en afgebeeld wordt. Want deze twee zijn nu op het bevel van Jezus Christus Gods Zoon voor het volk des nieuwen testaments bondsteeken geworden en e ene verkondiging, dat ons in Christus volkomen genade en eeuwig leven verworven is. Zoo beduidt dan de uitwendige besnijdenis, dat de

besnedenen, dat zijn degenen, die met God in verbond wilden zijn, de voorhuid huns harten besnijden moesten, niet et hardnekkig maar door het geloof Gode gehoorzaam zijn zouden. Die dus besneden werden, dien werd door deze besnijdenis de genade Gods aangeboden en betuigd, dat zij in verbond stonden met dien God, die uit loutere genade en barmhartigheid de eerste was om ongeboden en vrijwillig tot ons te komen en Zich ons aan te bieden met de belofte, dat Hij onze en onzer kinderen God wil zijn. Zoo maakte God Zich door dit sacrament ten eigendom hen, die Hij alzoo door deze instelling aannam en Hij eischt, dat zij met geloof en onschuldig leven Hem aanhangen. Hieruit blijkt duidelijk, dat de geheele hoofdsom des verbonds of testaments met de oud-vaderen in de verbondsteeken of testamentssacramenten besloten is, gelijk ook bij ons in het nieuwe testament de geheeld betekenis des vernieuwden verbonds in den doop en het nachtmal van Christus begrepen is. Maar over dit onderwerp zou wel een geheel boek te schrijven zijn. Thans, bij onze huidige bespreking, is het u echter genoeg, wanneer gij verstaat en weet, dat God ons ten nutte en om de wille onzer zwakheid de bondsteeken of sacramenten heeft ingezet. Want omdat wij niet alleen geest maar ook vleesch zijn, heeft Hij ons de onzichtbare hemelsche dingen door zichtbare teeken willen afbeelden en aan onze zinnen voordragen, niet opdat wij alleen aan de zichtbare teeken ons zouden hechten, maar opdat wij door de zichtbare betrachtning en aanschouwing in de kennis der onzichtbare dingen zouden worden ingeleid. En om dit verband tusschen de zichtbare en de onzichtbare dingen heeft God de teeken of de zichtbare dingen (echter zonder vermenging van hun aard) zelfs met de namen der onzichtbare dingen genoemd. Zoo wordt somtijds de besnijdenis het verbond genaamd, het Paaschlam de voorbijgang (het Pascha), de doop de wedergeboorte, wijn en brood in het nachtmal het lichaam en bloed van Christus. En gelijk slechts in zekeren zin en op sacramenteele, niet op vleesche, lijke wijze, de besnijding het verbond, het lam de voorbijgang is, zoo

is op dezelfde wijze de doop de wedergeboorte, en wijn en brood het lichaam van Christus, dat alle geloovigen in den geest waarlijk eten en drinken. Want de ongeloovigen ontvangen slechts het teeken, gelijk de ongeloovige Joden de besnijdenis wel deelachtig werden, zonder echter deel te hebben aan de erfenis des testaments. Niet dat wij de sacramenten daarom slechts voor ledige en bloote teekenen houden; maar slechts het ware geloof maakt ons der sacramenten recht deelachtig. Want de sacramenten zijn niet slechts stoffelijke zichtbare dingen, die den uitwendigen zintuigen alleen dat aanbieden, wat men ziet en tast; maar zij zijn ook onzichtbare dingen, sacramenten, die aan inwendige zintuigen het onzichtbare naar zijn aard aanbieden. Daar echter onzichtbare dingen alleen door geloof kunnen gevat worden, volgt, dat alleen het geloof ons recht deelachtig maakt aan de sacramenten, en dat slechts in den geest alleen zij het lichaam van Christus waarlijk eten, die een waar geloof hebben, niet die het niet hebben en met Judas het sacrament eten; gelijk ook die alleen des verbonds deelachtig waren, die, besneden zijnde, door het geloof in het verbond stonden, en niet degenen, die alleen besneden waren en geen geloof hadden en in het verbond niet volhardden. Want elijk voor ons de doop en het avondmaal, zoo was den ouden de besnijdenis en het Paaschlam, het lam der voorbijgang, gegeven. Wat nu echter verder van de heilige teekenen zou te leeren zijn, dat is elders genoegzaam uiteengezet. Thans willen wij spreken van de verbondsbrieven.

37. VAN DE BONDSBRIEVEN OF TESTAMENTBOEKEN

Ten slotte pleegt men in alle verbonden of testamenten en legateeringen, verbondsbrieven of erfbrieven te schrijven en op te maken, waarin men de geheele handeling te boek stelt, opdat men betrouwbaar getuigenis hebbe van hetgeen is geschied en ook het komend geslacht wete, wat afgesproken is en wat men den bondgenooten schuldig is of met welke bevoegdheid en rechten ieder zijn have, erf en goed bezit. En deze brieven en acten ontvangen ook den naam der beschreven zaak, zoodat men ze verbond of testament

noemt. Want wij noemen gewoonlijk de verbonds - en erf -brieven verbond en testament, niet daarom, dat die brieven (acten) het verbond of testament zelf zijn, maar omdat zij getuigen, hoe het verbond, onder welke voorw aarden en voor hoe lang het gesloten is; ook hoe de erfenis vermaakt of wien zij toegewezen is. Hoewel nu de Heere den aartsvaderen geen brieven des verbonds of testaments gegeven heeft, daar zij de verbonds -voorwaarden in hun hart hadden, met Gods Geest daar in geschreven, terwijl zij in het lichaam de uitwendige besnijdenis droegen, heeft Hij toch voor het volgend geslacht (die het ware geloof en de bondsartikelen wel van de oerouden, dat is van hunne voorvaderen, hadden ontvangen, maar van dag tot dag ve rgaten) het verbond met Zijn eigen vinger in steenen tafelen eschreven, opdat het duurzaam en eeuwig zou zijn, het aan Mozes overgegeven en de tafelen verbondstafelen of testament genoemd, met die bedoeling en beteekenis als nu verklaard is. Ja, opdat niem and er van verstoken zoude zijn en het eenige eeuwige verbond nimmer, meer in verachtering en vergetelheid zou geraken bij de menschen, hoe boos zij ook mochten worden, heeft God in de eerste plaats Mozes, daarna de profeten, en eveneens de apostelen onzes Heeren Jezus Christus bewogen om van dit eenig en eeuwig verbond groote boeken te schrijven, die wij nog heden ten dage hebben en die wij Nieuw - en Oud-Testament noemen, die ook ten allen tijde door alle eleerde godvreezende lieden zoo genoemd zijn geword en, daarom dat al die boeken van niets anders dan van dit verbond of testament spreken. Want de boeken des ouden testaments beschrijven, hoe God het verbond met het oude volk 'voor Christus' geboorte gehouden heeft, hoe Hij hen heeft welgedaan, hoe Hij hun God is geweest, hoe Hij hen beschermd, hun veel goeds bewezen, hen door de profeten over hun kwaad bestraft en geloof en onschuld geleerd heeft. Ten andere, hoe oprecht de vromen voor Gods aangezicht gewandeld en op Hem alleen vertrouwd hebben; insgelijks hoe Hij hun Christus beloofd, in beelden of zichtbare woorden voorafgeschaduw heeft,

en hoe zij Christus' komst verbeidende in goede hope ontslapen zijn.

38. HET NIEUWE TESTAMENT

En de boeken des nieuwen testaments leeren ons, hoe God Zijn verbond e n belofte gehouden heeft, hoe Hij Jezus Christus gegeven en geschonken heeft, juist zooals Hij Hem in de wet en de profeten beloofd had, hoe Hij in Hem alles vernieuwd, vervuld en volkomen gemaakt heeft, alle hemelsche schatten rijkelijk geopend en tot Zic h in het verbond en in het testament een nieuw volk van heidenen opgenomen heeft en dat door het geloof en de liefde Christi zonder ceremoniën ten eeuwigen leven leiden wil. Deze beide testamentsboeken nu zijn de rechte, grondige, eeuwige waarheid, op welke van geslachten her alle vromen en geleerden gebouwd hebben, als op de tot een godzalig leven alleen genoegzame en van God ons verordende boeken, waaraan wij ons door heel ons leven te houden hebben. Want Jesaja spreekt: "Wanneer zij dan tot ulieden zegge n zullen: Vraagt den waarzeggers en duivelskunstenaars, die daar piepen en binnensmonds mompelen, zoo zegt: Zal niet een volk zijnen God vragen? Zal men voor de levenden de dooden vragen? Tot de wet en tot de getuigenis"! Jes. 8. Zoo spreekt ook onze Heere Jezus in het Evangelie tegen het oproepen en verschijnen der geesten, zeggende: "Zij hebben Mozes en de Profeten; dat ze die hooren". Want "indien zij Mozes en de Profeten niet hooren, zoo zullen zij ook, al ware het, dat er iemand uit de dooden opstond, zich niet laten gezeggen". Luc. 16.

Wanneer verder onder de erfgenamen of bondgenooten eenige twist of onzekerheid opkomt over de erfenis of het verbond, dan onderzoeken zij terstond het testament of het verbond en de vermakingsbrieven en geven die zulk e en geloof, dat zij niet slechts in deze twistzaak, maar ook in alle andere, die over deze zaak mochten ontstaan, naar deze brieven oordeelen. Aldus betaamt ook ons te doen. God heeft ons Zijnen wil, voor zooveel ons tot zaligheid noodig is, doen weten, een verbond met ons gesloten, daartoe bonds - en testamentsbrieven opgemaakt, waarin staat, hoe wij voor Hem

wandelen zullen. Laat ons die gelooven laat ons die om raad vragen, wanneer wij te eeniger tijd in tweestrijd komen, of op dwaalwegen en in twijfel geraken. En wat dan de Bijbel, dat is de boeken des ouden en nieuwen testaments ons voorschrijven, zooals die voor ons beslissen, daarbij zullen wij naar recht blijven en ons daarmee tevreden stellen. Want al wat ons tot onze zaligheid noodig is, is ons genoegzaam in beide testamenten voorgeschreven, Ps. 119, 2 Tim. 3, zoo, dat wij in het geheel geen menscheninzettingen in het geloof, geen pauselijke rechten tot den dienst Gods en het eeuwige leven van noode hebben, tenzij wij ons met de eenvoudige waarachtige verbonds- of testaments-brieven niet zouden vergenoegen en God vergeefs zouden willen dienen. Want onze Heere Jezus heeft duidelijk in het Evangelie van Mattheus gesproken: "Doch tevergeefs eeren zij Mij, leerende leeringen, die geboden van menschen zijn, Matth. 15, Jes. 29. Tot zoover mijn korte uiteenzetting van de verbondsbrieven, dat is van de heilige Schrift beider testamenten.

39. Slotwoord, waarin wordt aangetoond, wat het oudste geloof is.

Dit alles van het eenige en eeuwige testament of verbond Gods, hoe het gemaakt is en wie het gemaakt heeft, met welke voorwaarden of wederzijdsche beloften het gesloten is en hoe lang het duren zal, met welken eed en met welke ceremoniën het aanvaard, ook, hoe het te boek gesteld of schriftelijk geformuleerd is, heb ik u, christelijke lezer, voor zooveel mij Gods genade verleend heeft, willen mededeelen. Eensdeels, opdat ik zou voldaan hebben aan het verzoek der broederen, die mij reeds lang hebben aangezet dit te schrijven, zooals ik dan nu, hun ten dienste gedaan heb. Anderdeels echter, opdat ik de helderheid, eenvoud en den ouderdom der heilige bijbelsche Schrift en van ons onbevlekt geloof, dat bij velen veracht is en als kettersch gescholden wordt, zoude hebben aangetoond. De heidenen hebben zich ten allen tijde op een oud geloof beroemd. Ook is de afgoderij, het veelgodendom of de beeldenvereering ouder dan sommige mannen van grooten naam meenen. Want velen meenen, dat het veelgodendom en het gebruik van tempels, de vereering der creaturen, zoo ongeveer

in dien tijd begonnen zijn, toen Jupiter in Creta regeerde. Het lijkt echter meer op de waarheid, wat Herodotus in het tweede boek der Historiën en Strabo in het 17de boek der Geographie zeggen, dat namelijk de Egyptenaren de eerste beginners en vereerders geweest zijn der vreemde goden, en dat van hen ook de andere heidenen den afgodendienst geleerd hebben. En als men de tijdrekening goed nagaat, bevindt men, dat Jupiter veel jonger is dan Mozes. Nu getuigt echter Mozes in zijne boeken, dat het Joodsche volk de afgoderij niet eerst in Egypte geleerd en een stier-god in de woestijn opgericht heeft, maar dat ook in der patriarchen tijden de afgoderij gebloeid heeft.

40. Het Joodsche geloof

Ook het Joodsche geloof, dat geloof namelijk, dat zich op de besnijdenis grondt en op de gebruiken der wet en op de ceremoniën vertrouwt, ja zulk Joodsch geloof is ook zeer oud, daar het ten deele in Abrahams, ten deele in Mozes' tijd is aangevangen. Maar nog veel ouder is het Christengeloof, van hetwelk de Schrift getuigt, dat Abraham door het geloof is rechtvaardig geweest voor dat hij besneden werd. Desgelijks zijn Noach, Henoch, Seth, Abel en Adam ouder, die allen zonder besnijdenis en zonder de wet door het geloof Gode behaagd hebben.

41. Het Mahomedaansch geloof

Turksch en het Paapsch geloof zijn beide van te jongen datum dan dat zij onder de genoemde veel oudere godsdiensten zouden kunnen geteld worden. Het Turksche geloof is voor eenige honderden jaren aangevangen, ongeveer als men vanaf Christus' geboorte telt 630 jaar. Dit heeft zijn oorsprong genomen van den verdorven en goddeloozen Mahomed, die ook de waarheid zeer schandelijk gelasterd heeft. De Pauselijke godsdienst is echter niet veel ouder en heeft ook niet weinig de leer van Jezus Christus, der profeten en apostelen eenvoudig en helder getuigenis, de klare waarheid, verdonkerd. Ik spreek hier niet van het geloof, dat in de twaalf artikelen is vervat, of van dat geloof, waarin zij de heilige Schrift met den mond gelijk als wij belijden. Van bijzondere gebruiken en leeringen spreek ik, waarop zij, alsof ze oud en zeker waren, zich gronden, van welke

echter de eerste heilige kerk van Christus niets geweten heeft. De aanzienlijke school -leeraar Albertus Magnus zegt in zijn boek, waarin hij den mis -canon uitlegt, dat Gregorius de eerste de Mis heeft vast, gesteld en in dien vorm gebracht, waarin zij thans ongeveer door de Roomsche Kerk gebruikt wordt. Nu heeft echter deze Gregorius geleefd ongeveer 600 jaar na Christus' geboorte. En gedurende deze 600 jaren heeft de heilige kerk deze Roomsche vorm der Mis niet gehad. Eerst Gregorius de Paus heeft haar ingesteld. De apostelen hebben haar niet ingesteld, Christus nog minder. Ook hebben deze instelling der Mis niet alle kerken en gemeenten overal gereede lijk aangenomen, toen zij reeds te Rome werd bediend. Want de kerk te Constantinopel heeft haar eerst 100 jaren later, 603 ') jaar na de geboorte van Christus, voor het eerst gezien, zooals Platyna 2) en Sabellicus(?) schrijven. Hoe kunnen dan vele geleerden en verdedigers der Pauselijke wetten van vijftien honderd jaren spreken? Het heilig Nachtmal van Christus is wel vijftien honderd jaren oud, de vorm echter en het heele verloop der tegenwoordige Mis niet. Zoo getuigt Gregorius zelf in den brief, dien hij aan Serenus, bisschop te Massilia, geschreven heeft, dat de ouden toegelaten hebben, in de kerken tot onderwijzing der grove onverstandige menschen de geschiedenissen te schilderen. Welke ouden hij echter mag bedoeld hebben, kan ik niet recht vatten. Dit weet ik wel, dat Lactantius Firmianus, die in den tijd van Constantijn den Groote geleefd heeft, duidelijk schrijft: "Het lijdt gansch geen twijfel, dat daar geen ware godsdienst is, waar de afgodsbeelden zijn." Aan welke woorden niet ongelijk is de waarschuwing van den heiligen Epiphanius, bisschop van de stad Salamis op Cyprus. Want hij heeft met kracht (zooals ook de heilige Hieronymus mededeelt) uitgesproken, dat het tegen alle leer der Schrift, ook tegen de ware religie was, wanneer in de kerk van

1) 703 ?

2) Een theoloog en humanist uit de 15de eeuw, schrijver van de eerste Geschiedenis der Roomsche pausen.

Christus menschenafbeeldingen werden opgesteld. Nu is echter Hieronymus, gelijk van hem schrijven Eutropius en Prosper Aquitanicus, gestorven in het jaar 422. Daarom heeft Gregorius geen ouden kunnen aanvoeren tot verdediging van schilderijen en beelden in de kerken. En al had hij het gekund, dan bespot toch de profeet allerlei afgoderij, sprekende "Wat zal het gesneden beeld baten, dat zijner formeerder het gesneden heeft, of het gegoten beeld, hetwelk een leugenaar is, dat de formeerder op zijn formeersel vertrouwt, als hij stomme afgoden gemaakt heeft?" Habakuk 2. Bovendien bestrijdt Gregorius zelf in den genoemden brief al die beelden, die tot vereering gehouden worden. Tegenwoordig laat men echter niet alleen de vereering toe, maar men dringt er ernstig op aan, dat ze vereerd worden. En wat het monnikendom betreft, dit is niet ouder, dan dat velen Benedictus, Abt te Cassino, aller monniken vader en oorsprong noemen. Benedictus echter heeft niet lang voor den tijd van Gregorius ongeveer 60 jaren te voren geleefd. Want dat Hieronymus Paulus en Antonius gedenkt, dient den monniken niet tot bescherming van hun bijgeloof. Wanneer gij nu de tijdrekening dezer ebruiken en bijzondere leveringen, buiten de Schrift om ingevoerd uit oeddunken der menschen, vergelijkt met bovengemelde jaren van Heidensch en Joodsch geloof, dan zult gij in het geheel geen over, eenkomst vinden maar bemerken, dat deze godsdienst in vergelijking met gene geheel nieuw is. Als zulk een godsdienst niettemin boven alle andere, wat betreft hare zekerheid en vooral haar ouderdom, door hare liefhebbers wordt geroemd, dan roemen wij op veel beteren

42. HET CHRISTENGELOOF

grond ons geloof, welks hoofdsom in dit verbond is begrepen: wat betreft haar zekerheid, omdat alle uitverkorenen van geslachten her het hebben aangehangen; en wat betreft haar ouderdom, omdat het voor alle andere gelooven van den aanvang der wereld er geweest is, ja tot op den huldigen dag voortduurt, niet slechts vele honderden jaren, maar zesduizend, zeventienhonderd en drie en dertig jaar. Want van Christus' geboorte tot op dit jaar telt men 1533 jaar. En Eusebius

reken van het begin der wereld tot op Christus vijfduizend honderd negen en negentig jaar. Waaruit een ieder wel kan opmaken, hoe onrechtvaardig het is, wanneer ons heilig in de Schrift gegrond geloof nieuw en tien -jarig wordt gescholden, terwijl het toch van Adam en van Christus her tot op ons reikt en geduurd heeft. Want het is reeds boven bewezen, dat het geloof van Adam, van Abraham en van Christus een en hetzelfde geloof is.

43. Eusebius' getuigenis van den ouderdom des Christengeloofs.

Dat heeft ook lang voor ons en voor vele honderde jaren de heilige, hooggeleerde Bisschop te Caesarea Eusebius geleerd in het 4e hoofdstuk van zijn 1e boek van de historiën en geschiedenissen der kerk, wiens woord en meening ik hier afschrijven wil. Aldus luiden ze: "Allen, die van Abraham af terug te rekenen tot op den eersten mensch naar de geslachten in hunne orde opgeteekend zijn, of zij al den naam van Christenen niet hebben gehad, zijn toch naar de religie en het wezen der zaak allen Christenen geweest. Want daar het woordje Christen uitdrukt iemand, die op Christus vertrouwt en door Zijn leer aan het geloof, de godsvrucht en de gerechtigheid vasthoudt, met allen ijver de Goddelijke waarheid aanhangt, zich ook toelegt met ijver op alles wat deugdzaam is, zoo zijn zeker de eerstgenoemde heilige mannen dat geweest, wat zich nu de Christenen roemen te zijn. Wel hebben zij niet gehad de uitwendige of lichamelijke besnijdenis, ook geen godsdienst bestaande in het houden van den sabbath (evenmin als wij), noch in het onderscheid der spijzen: noch in eenig stuk der wetten, die later Mozes als typen en schaduwen aan het nageslacht ter onderhouden heeft overgegeven. Welke wetten immers ook door de Christenen geen van alle worden onderhouden. Nochtans zijn de bovengenoemde mannen zonder deze stukken rechtgelovig en god - vreezend geweest en hebben het geloof aangehangen, dat wij nu aanhangen, namelijk het Christengeloof. Christus is hun dan ook menigmaal verschenen en heeft hen in het geloof onderwezen en in alles, wat tot de ware godsvrucht noodig is. Wie kan er dan blind voor zijn, dat het Christengeloof en het Christenvolk begonnen is bij hen en

tot ons komt van hen, die den eenigen God, den oorsprong en leidsman des levens navolgden en in hetzelfde geloof met ons stonden. Ja zoo ten volle is dit geloof tevoren onder hen geweest, dat zij ook wat den naam betreft (het eenige onderscheid) niet heel ver van ons zijn. Want de heilige Schrift betuigt, dat zij niet slechts Christenen, maar zelfs Christi (gezalften) zijn genoemd geworden, Psalm 105: 15. Daarom is het Christengeloof niet eerst voor korten tijd ontstaan als een nieuw en vreemd geloof; maar naar waarheid mag men het vrijmoedig noemen het allereerste en oudste geloof, afkomstig van het begin der wereld. Want van den beginne aan heeft Christus als God dit geloof ingezet, geleerd en het steeds weer gestalte en wezen gegeven." Zoo luiden de woorden van Eusebius. Wien zou het dan van nu aan verdrieten strijd en allerlei moeite om de wille van zulk een testament en verbond Gods te lijden? Daar wij toch zien, dat in dit verbond alle Gods heiligen God voortdurend gediend hebben en ook hun leven voor het verbond hebben gesteld? Wien zou het echter te midden van alle lijden niet bijzonder sterken, dat de eeuwige God Zich met ons zelfs onder eede heeft verbonden en voor eeuwig en dat Hij het eeuwig verbond allen heiligen van geslachten her vast en getrouw heeft gehouden? Het is recht, dat ook wij het getrouwelijk houden. Het is recht, dat onze voorouders steeds alle verbondsacten aldus zijn begonnen: "In den naam Gods, Amen."

44. HET OUDSTE EN EDELSTE VERBOND OP AARDE, WAARVOOR ALLE VERBONDEN WIJKEN

Voorzeker hebben zij erkend, dat dit verbond Gods het alleroudste is en vóór alle andere gaan en gelden moet en dat al, wat hiermede in strijd is, vernietigd en van kracht beroofd moet worden en in het geheel niet binden of gelden zal. Daarom hebben zij God en Zijn Naam voorop gezet, die ook trouwe houdt al denkend, die Hem trouw houden. De heilige vrienden Gods zijn menigmaal in groot gevaar en in grooten nood gekomen; het heeft zich menigmaal laten aanzien alsof de geheele godsdienst zou te niet gaan; ja menigmaal heeft men gemeend, dat het reeds met het geloof en het testament gedaan was, en zoo liet het zich dan aanzien alsof God Zijn waarheid

en Zijne dienstknechten geheel verlaten en hen ten eenen male vergeten had. Maar steeds is Hij nog op tijd en vroeg genoeg opgestaan en heeft de Zijnen, Zijn woord en Zijn eer gered, daarbij de onwaarheid en goddeloosheid gestraft. Deze God is eeuwig en onveranderlijk. Daarom zal Hij ook de Zijnen, die met Hem in geloof en onschuld getrouw verbonden zijn, heden noch ooit verlaten. Hij zal hen eeuwiglijk troosten, beschermen en onderhouden, hoe wild ook de wereld tegen hen woeden mag. Hem zij de eer in der eeuwigheid. Amen.

Psalm 25.

"Alle paden des Heeren zijn goedertierenheid en waarheid den,
genen, die Zijn verbond en Zijne getuigenissen bewaren."

